

प्रदेश विपद् उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजना

२०७६- २०८७ (सन् २०२०-२०३०)

प्रदेश सरकार

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

प्रदेश नम्बर १, विराटनगर

२०७६ पौष

विषयसूची

कार्यकारी सारांश.....	५
अध्याय १: पृष्ठभूमि.....	८
१.१. प्रदेशको परिचय.....	८
१.२. प्रदेशमा विपद् जोखिमको अवस्था.....	९
१.२.१ भूकम्प.....	९
१.२.२ बाढी.....	१०
१.२.३ पहिरो.....	११
१.२.४ हिमपहिरो र हिमताल विष्फोट.....	११
१.२.५ सुख्खा खडेरी.....	१२
अध्याय २: मौजुदा नीतिगत व्यवस्था.....	१३
२.१. संवैधानिक व्यवस्था.....	१३
२.२. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४:.....	१३
२.३. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४.....	१४
२.४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति २०७५.....	१६
२.५. विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना.....	१६
२.६. विपद् जोखिम व्यवस्थापनसम्बन्धि अन्य व्यवस्था.....	१७
अध्याय ३: विपद् उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजना.....	१९
३.१. परिचय.....	१९
३.२. कार्ययोजना तर्जुमा प्रक्रिया.....	१९
३.३. मार्गदर्शक सिद्धान्त.....	२२
३.४. दीर्घकालीन सोच, अपेक्षित परिणाम, लक्ष्य, उद्देश्य.....	२४
३.५. मापनयोग्य लक्ष्य प्रक्षेपण.....	२५
अध्याय ४: रणनीतिक प्राथमिकता तथा क्रियाकलाप.....	३०
४.१. रणनीतिक क्षेत्र १: विपद् जोखिमबारे बुझाइ अभिवृद्धि.....	३०
४.२. रणनीतिक क्षेत्र २: विपद् जोखिम शासकीय पद्धतिको विकास र सुदृढीकरण.....	४०
४.२.४ रणनीतिक कार्य ९: विपद् उत्थानशीलताका लागि सहकार्य र साझेदारी.....	४४

४.३.	रणनीतिक क्षेत्र ३: विपद् उत्थानशीलता अवृद्धिका लागि सार्वजनिक तथा निजी लगानी प्रवर्द्धन:	४६
४.४.	रणनीतिक क्षेत्र ४: विपद् प्रतिकार्य र पुनःस्थापनका लागि प्रभावकारी पूर्वतयारी	५७
	अध्याय ५:	६७
	वित्तीय व्यवस्था र भूमिका तथा जिम्मेवारी.....	६७
५.१.	औपचारिक श्रोत बाँडफाँड प्रक्रिया	६७
५.२.	प्रदेश तथा स्थानीय तहको सार्वजनिक व्यय व्यवस्थापन	६७
५.३.	नियामक प्रक्रियाबाट प्राप्त श्रोत.....	६७
५.४.	विपद् व्यवस्थापन कोषको परिचालन	६८
५.५.	प्रदेशका लागि आन्तरिक तथा बाह्य स्रोतबाट प्राप्त कार्यक्रम सहयोग	६८
५.६.	अन्य स्रोतबाट प्रदेशलाई प्राप्त हुने स्रोत	६८
	अध्याय ६:	६९
	अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा पुनरावलोकन	६९
६.१.	रणनीतिक कार्ययोजनाको कार्यान्वयन:.....	६९
६.२.	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन:	७०
६.३.	पुनरावलोकन र अध्यावधिक:	७१
	सन्दर्भ सामग्री	७२

कार्यकारी सारांश

प्राकृतिक तथा मानवकृत विपद्का कारण हुने जनधनको नोक्सानी र क्षतिलाई कम गर्न विपद् र जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरण तथा आपत्कालीन मानवीय सहयोगलाई प्रभावकारी बनाउन सबै तहमा समयानुकूलन नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्थाका साथै कार्यान्वयन रणनीतिको आवश्यकता पर्दछ । नेपालको संविधानको भाग ४ धारा ५१(छ) को प्राकृतिक साधन स्रोतको संरक्षण, सम्बर्द्धन र उपयोगसम्बन्धी नीतिअन्तर्गत जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण र प्रकोपबाट हुने जोखिम न्यूनीकरण गर्न पूर्वसूचना, तयारी, उद्धार, राहत एवं पुनःस्थापना गर्ने कुरा उल्लेख छ । त्यसैगरी संविधानको अनुसूची ७ ले प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक विपद् पूर्वतयारी, उद्धार तथा राहत र पुनर्लाभ कार्यलाई सङ्घ र प्रदेशको साझा अधिकारको सूचीमा सूचीकृत गरेको छ । अनुसूची ८ मा विपद् व्यवस्थापनलाई स्थानीय तहको एकल अधिकारको सूचीमा र अनुसूची ९ मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको रूपमा सुनिश्चित गरेको छ ।

सन् २०१५ मा जापानको सेण्डाइ सहरमा आयोजना भएको विपद् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी विश्व सम्मेलनबाट अनुमोदित "विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सेन्डाइ कार्यढाँचा (२०१५-२०३०)" अनुरूप कार्य गर्ने प्रतिबद्धता नेपालले जनाएको छ । दिगो विकास लक्ष्य २०१५-२०३० र जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी पेरिस सम्झौताको कार्यान्वयन गर्ने प्रतिबद्धता पनि जनाएको छ । विश्व सम्मेलनबाट अनुमोदित उल्लिखित तीनवटै कार्यढाँचा र सम्झौता विपद् उत्थानशील समाजको विकासका सन्दर्भमा महत्वपूर्ण छन् । नेपालले विश्वमञ्चमा प्रतिबद्धता जनाएअनुरूप विपद् जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका माध्यमबाट मुलुकको उत्थानशीलता अभिवृद्धि गर्दै दिगो विकास प्राप्त गर्नका लागि विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना (सन् २०१८-२०३०), तर्जुमा गरेको छ ।

नेपाल बहुविपद्को उच्च जोखिममा रहेको छ र विश्वव्यापी उष्णीकरणका कारण जलवायु परिवर्तनको प्रभाव पनि उच्च रहेको छ । प्रदेश नं. १ पनि भूकम्प, बाढी, पहिरो, चट्याड, वन्यजन्तुको आक्रमण, आगलागी, सुख्खा खडेरी, सडक दुर्घटनालगायतका विपद्को उच्च जोखिममा रहेक छ । हिमाली क्षेत्रमा केन्द्रित भएर गरिएका अध्ययन अनुसार हिन्दुकुश हिमालय क्षेत्रमा उत्पत्ति भएका हिमतालहरूमध्ये केही हिमताल विष्फोटको उच्च जोखिममा रहेका छन् । प्रदेशको आफ्नै भूखण्डमा बनेका हिमतालसहित तिब्बती क्षेत्रमा बनेका हिमताल समेत फुटेर तल्लो तटीय क्षेत्र अर्थात् नेपालमा ठूलो क्षति हुने सम्भावना रहेको छ ।

विपद्बाट हुने क्षति कम गरी जीवन र मानवीय सम्पत्तिको रक्षा तथा विकासमा हुने लगानीको प्रतिफल सुनिश्चित गरी दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिका लागि जलवायु परिवर्तनका कारणसमेत उत्पन्न हुनसक्ने विपद्को जोखिम न्यूनीकरणमा ध्यान दिनु जरुरी देखिएको छ । प्रदेशलाई विपद् र

जलवायु परिवर्तनको प्रभावको सामना गर्ने क्षमताको विकास गर्न विपद् उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजना (२०२०-२०३०) तयार गरिएको छ ।

प्रस्तुत रणनीतिक कार्ययोजना तर्जुमाको मूल मार्गदर्शनका रूपमा विपद् व्यवस्थापन ऐन, २०७५ (पहिलो संशोधन २०७६) का साथै केन्द्र सरकारबाट कार्यान्वयनमा आएका विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति, २०७५; विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४ (पहिलो संशोधन २०७५); विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना (सन् २०१८-२०३०), र जलवायु परिवर्तन राष्ट्रिय नीति, २०७६ लाई लिइएको छ ।

विपद् र जलवायु परिवर्तनको प्रभावको सामनाका लागि भएका प्रयास र अभ्यासलाई समेत मार्गदर्शनको रूपमा लिई यो रणनीतिक कार्ययोजना सन् २०२० देखि २०३० को अवधिलाई लक्षित गरी तयार गरिएको छ । प्रस्तुत रणनीतिक कार्ययोजनाले विश्वव्यापी कार्यढाँचा तथा केन्द्र सरकारद्वारा तय गरिएका प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रलाई आधार मानेर ४ ओटा रणनीतिक क्षेत्र, १९ ओटा रणनीति र १४४ रणनीतिक क्रियाकलाप पहिचान गरिएका छन् ।

रणनीतिक क्षेत्र १: विपद् जोखिमबारे बुझाइ अभिवृद्धि

- रणनीतिक कार्य १: बहूविपद् जोखिम पहिचान, नक्साङ्कन र सम्प्रेषण
- रणनीतिक कार्य २: विपद् जोखिमसम्बन्धी ज्ञान व्यवस्थापन
- रणनीतिक कार्य ३: विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास र व्यवस्थापन
- रणनीतिक कार्य ४: अन्तरनिकाय समन्वय संयन्त्रको विकास
- रणनीतिक कार्य ५: विषयगत क्षेत्रको जोखिम न्यूनीकरणका लागि क्षमता अभिवृद्धि

रणनीतिक क्षेत्र २: विपद् जोखिम शासकीय पद्धतिको विकास र सुदृढीकरण

- रणनीतिक कार्य ६: सशक्त नीतिगत व्यवस्था
- रणनीतिक कार्य ७: संस्थागत विकास र एवं सुदृढीकरण
- रणनीतिक कार्य ८: विपद् उत्थानशीलताका लागि सामाजिक समावेशीकरण
- रणनीतिक कार्य ९: विपद् उत्थानशीलताका लागि सहकार्य र साझेदारी

रणनीतिक क्षेत्र ३: विपद् उत्थानशीलता अवृद्धिका लागि सार्वजनिक तथा निजी लगानी प्रवर्द्धन

- रणनीतिक कार्य १०: उत्थानशीलता अवृद्धिका लागि सरकारी लगानी प्रवर्द्धन
- रणनीतिक कार्य ११: विपद् उत्थानशीलता अभिवृद्धिमा सार्वजनिक लगानी प्रवर्द्धन
- रणनीतिक कार्य १२: विपद् उत्थानशीलताका लागि निजी लगानी प्रवर्द्धन
- रणनीतिक कार्य १३: विपद् जोखिम हस्तान्तरण, बिमा तथा सामाजिक सुरक्षा
- रणनीतिक कार्य १४: समुदायमा आधारित विपद् व्यवस्थापन कार्यक्रम प्रवर्द्धन

रणनीतिक क्षेत्र ४: विपद् प्रतिकार्य र पुनःस्थापनका लागि प्रभावकारी पूर्वतयारी

रणनीतिक कार्य १५: प्रभावकारी प्रतिकार्यका लागि सशक्त विपद् पूर्वतयारी

रणनीतिक कार्य १६: बहु-प्रकोप पूर्वसूचना प्रणालीको विकास र विस्तार

रणनीतिक कार्य १७: समन्वय, सूचना व्यवस्थापन र सम्प्रेषण

रणनीतिक कार्य १८: विपद् प्रतिकार्य क्षमता विकास

रणनीतिक कार्य १९: “अझ बलियो र अझ राम्रो” निर्माण सहित पुनर्निर्माण र पुनःस्थापन

प्रस्तुत रणनीतिक कार्ययोजनामा प्रत्येक रणनीतिक कार्यलाई अझ विस्तृत गर्ने लक्ष्यसाथ रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारित गरिएका छन् । ती कृयाकलापलाई आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ देखि ०७८/८९ सम्मको अवधिलाई अल्पकालीन, २०८१/८० देखि २०८१/०८२ सम्मको अवधिलाई मध्यकालीन र आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ देखि २०८६/८७ सम्मको अवधिलाई दीर्घकालीन तथा निरन्तर गर्नुपर्ने क्रियाकलापका रूपमा प्रस्ताव गरिएका छन् । सबै क्रियाकलापलाई प्रदेश सरकारले आफ्ना वार्षिक कार्यक्रममा समावेश गरी कार्यान्वयन गर्दै जानेगरी प्रस्ताव गरिएको छ ।

रणनीतिक कार्ययोजनालाई कार्यान्वयनयोग्य बनाउन प्रयास गरिएको छ । तथापि, विश्वव्यापी रूपमा भइरहेको अनपेक्षित परिवर्तनका कारण विपद्को जोखिममा परिवर्तन आउन सक्ने हुँदा कुनै रणनीतिक प्राथमिकता वा रणनीतिक क्रियाकलापमा परिमार्जन गर्नु पर्ने हुन सक्छ । त्यस अवस्थामा क्रियाकलापमा पुरनावलोकन गर्न सकिनेछ ।

प्रदेश विपद् उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजना २०७६/७७-२०८६/८७ लाई ४ वटा अध्यायहरूमा विभाजन गरिएको छ । पहिलो अध्यायमा पृष्ठभूमिको रूपमा नेपालमा विपद् जोखिमको अवस्था, प्रदेशमा विपद् र त्यसको जोखिमको अवस्था, दोस्रो अध्यायमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय नीतिगत व्यवस्था र कार्यढाँचाका बारेमा संक्षिप्त जानकारी राखिएको छ । तेस्रो अध्यायमा विपद् उत्थानशील प्रादेशिक रणनीतिक कार्ययोजनाको परिचय, तर्जुमा प्रक्रिया, उद्देश्य, महत्व तथा आवश्यकता, रणनीतिक कार्ययोजनाका मार्गदर्शक सिद्धान्त, लक्ष्य र लक्ष्य प्राप्तिका लागि निर्धारण गरिएका प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरू प्रस्तुत गरिएको छ । चौथो अध्यायमा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रअन्तरगतका रणनीतिक प्राथमिकता र क्रियाकलाप समावेश गरिएको छ । यस कार्ययोजनाको पाचौँ अध्यायमा रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयनका लागि वित्तीय व्यवस्था, विषयगत निकायहरूको भूमिका र जिम्मेवारी प्रस्तुत गरिएको छ भने छैटौँ अध्यायले रणनीतिक कार्य योजनाको अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा पुनरावलोकनको विषय समेटेको छ ।

अध्याय १: पृष्ठभूमि

१.१. प्रदेशको परिचय

विशिष्ट भूगोल र विविधतायुक्त जलवायु रहेको प्रदेश नं. १ प्राकृतिक सौन्दर्य र जैविक विविधतामा धनी छ । समुद्र सतहको ५८ मिटर उचाइ रहेको झापाको केचनकवलबाट शुरु भएर ८,८४८ मिटर अग्लो विश्वकै सर्वोच्च शिखर सगरमाथासम्म फैलिएको यस प्रदेशमा सर्वाधिक होचो अरुण उपत्यका समेत रहेको छ । नेपालका प्रशिद्ध जलाधारमध्ये कोशी नदीको जलाधारले सिँचित यो प्रदेश किराँत, लिम्बुवान र विराट राज्यको गौरवमय इतिहासबाट समेत सुपरिचित छ ।

झापा, इलाम, पाँचथर, ताप्लेजुङ, सङ्खुवासभा, तेह्रथुम, भोजपुर, धनकुटा, खोटाङ, सुनसरी, मोरङ, सोलुखुम्बु, ओखलढुङगा र उदयपुर समेत १४ वटा जिल्ला समेटिएको छ । हिमाल, पहाड र तराईसम्म २५,९०५ वर्ग कि.मि क्षेत्रफलमा फैलिएको यस प्रदेशको पूर्वमा भारतको पश्चिमबङ्गाल राज्य, पश्चिममा नेपालको प्रदेश नं २ र प्रदेश नं ३, उत्तरमा चीनको स्वाशासित क्षेत्र तिब्बत र दक्षिणमा भारतको बिहार राज्य पर्दछन् ।

विश्वकै सर्वोच्च शिखर सगरमाथासहित कञ्चनजङ्घा, मकालु, चोयु, लोत्से, जन्तु, यङ्गलुङ्गा आदि हिमालहरूको रहेका छन् । यसका साथै प्रदेशमा ईलामको अन्तुडाँडा, कन्याम, भेडेटार, सोलुखुम्बुको नाम्चे बजार, सगरमाथा आधार शिविर र तालतलैया लगायतका आकर्षक पर्यटकीय स्थलहरू रहेका छन् । प्रदेशको कूल भूभागको ८२ प्रतिशत पहाड र १८ प्रतिशत समथर तराई रहेको कारण यहाँ पहाडी र हिमाली पर्यटनको प्रचुर सम्भावना रहेको छ ।

प्रदेशलाई सप्तकोशी, अरुण, बरुण, दूधकोशी, सुनकोशी, लिखु, सभा, सङ्खुवा, तमोर, कनकाइ, मेची, बुढी गङ्गा, रतुवा, बक्राहा, चिसाङ, पिलुवा, काबेली, केशलिया, कनकाइ, झिमरुक, सेउती, त्रियुगा, सुनसरी अदि दर्जनौ नदीले सिञ्चित गरेका छन् । त्यसैगरी कोशी जलाधार क्षेत्रभित्र कम्तीमा १८ वटा हिमताल रहेका छन् । तीमध्ये तल्लो बरुण, हुङ्गुटु र लुमदिङ छो उच्च जोखिममा रहेका ताल हुन् । कोशी जलाधार क्षेत्रभित्र अति उच्च जोखिममा रहेका च्छो रोल्पा र इम्जाको जल निकासका माध्यमबाट तत्कालीन जोखिम न्यूनीकरण गरिएको छ ।

मोरङ जिल्लाको बिराटनगरसहित विराटक्षेत्र निर्धारण गरी राजधानी तोकिएको यस प्रदेशको जनसङ्ख्या विसं २०६८ को जनगणनाअनुसार ४५,३४,९४३ रहेको छ । प्रदेश जातीय तथा भाषिक रूपमा विविधतायुक्त छ ।

१.२. प्रदेशमा विपद् जोखिमको अवस्था

प्रदेश योजना आयोगले हालै सार्वजनिक गरेको प्रदेशको पञ्चवर्षीय योजनाअनुसार प्रदेशमा विपद्बाट वार्षिक ६२ करोड अर्थात् कूल गार्हस्थ उत्पादनको ०.८१ प्रतिशत नोक्सान हुने गरेको छ । गृह मन्त्रालयद्वारा प्रकाशित नेपाल विपद् प्रतिवेदनअनुसार सन् २०१७ र २०१८ मा यस प्रदेशमा सबैभन्दा बढी २१६ जना मानिसको मृत्यु भएको छ । गएको दुई वर्षमा विपद्बाट उच्च आर्थिक क्षति भएका १० जिल्लामध्ये यस प्रदेशका सुनसरी, झापा, उदयपुर, खोटाङ र मोरङ क्रमशः चौथो, छैटौँ, आठौँ, नवौँ र दशौँ स्थानमा रहेका छन् । यसअनुसार पनि प्रदेश विपद्को उच्च जोखिममा रहेको पुष्टि हुन्छ । यस प्रदेशमा भएका केही विपद्का अनुभव देहायअनुसार रहेका छन्:

१.२.१ भूकम्प

नेपाल सक्रिय भूकम्पीय क्षेत्रमा अवस्थित छ । नेपालमा हिमालयभन्दा दक्षिणतर्फका मध्य पर्वतहरूसँग जोड्ने विशाल हिमालयको आधार स्थलमा मेन सेन्ट्रल थ्रस्ट, साना हिमालय र सिवालिकको सङ्गमस्थलमा मेन बाउन्ड्री थ्रस्ट तथा सिवालिकको दक्षिणतर्फ हिमालय फ्रन्टल फल्ट समेत प्रमुख तीन दरारहरू रहेका छन् । प्रत्येक दरारहरू पूर्वदेखि पश्चिमतर्फ क्रियाशील छन् । यसैकारण नेपालमा साना तथा ठूला भूकम्पहरू नियमित रूपमा जाने गर्दछन् । यी दरारहरू उत्तरतर्फ रहेको टिबेटियन टेक्टोनिक प्लेटको तल दक्षिणतर्फ रहेको इण्डियन टेक्टोनिक प्लेट घुसिरहेको कारण शक्ति सञ्चय भइरहेको हुन्छ । लामो समयसम्म सञ्चित शक्ति बाहिर निस्कँदा त्यसको दबावका कारण भूकम्प जाने गरेको छ ।

अध्ययनबाट प्राप्त नतिजा अनुसार इण्डियन टेक्टोनिक प्लेट प्रत्येक वर्षा २० मिलिमिटर उत्तरतर्फ सरिरहेका कारण टिबेटियन प्लेटको उत्तरमा रहेको युरेशियन टेक्टोनिक प्लेट पनि प्रति वर्ष ५ मिलिमिटर उत्तरतर्फ नै सरिरहेको छ । यी प्लेटहरूको गतिशीलताका कारण यो क्षेत्र विश्वकै सर्वाधिक गतिशील स्थान मानिन्छ । भू-उपग्रहहरूको उपयोग गरेर ग्लोबल पोजिसनिङ सिस्टमद्वारा गरिएको मापनबाट नेपालको मध्य भाग काठमाडौँको पूर्वोत्तर दिशामा अवस्थित हिमालय प्रति वर्ष ७.२ मिलिमिटर बढिरहेको बताइएको छ । यसैकारण नेपालमा भूकम्पको जोखिम उच्च रहेको छ । नेपालमा ईस्वी संवत् १२५५, १४१०, १५०५, १५५५, १८०३, १८३३, १८९७, १९०५, १९३४, १९५०, २०११ र २०१५ मा ठूला भूकम्पहरू भएका थिए ।

वि. सं. २०७२ वैशाख १२ गते गोरखा केन्द्रविन्दु भएको ७.६ रिक्टर स्केलको विनाशकारी भूकम्प, २०७२ साल वैशाख २९ गते सिन्धुपाल्चोक केन्द्रविन्दु भएको ७.३ रिक्टर स्केलको ठूला पराकम्पन र त्यसपछि निरन्तर भएका साना ठूला पराकम्पनका कारण नेपालमा जनधनको व्यापक क्षति भयो । उक्त भूकम्पले हिमपहिरो, सुख्खा पहिरो, बाटो अवरोधजस्ता विपत्तीहरू उत्पन्न गर्यो । यस भूकम्पबाट नेपालका ३१ जिल्ला नराम्ररी प्रभावित भए र त्यसमध्ये १४ जिल्लालाई सरकारले

अति प्रभावित जिल्ला घोषणा गर्यो । भूकम्पबाट देशका थुप्रै बस्तीहरू बसोबासका लागि जोखिमपूर्ण भए भने काठमाडौं उपत्यकाभित्रका ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक सम्पदामा ठूलो क्षति भयो ।

यस भूकम्पका कारण ८,९७० मानिसहरूको मृत्यु भएको थियो भने २२,३०० भन्दा बढी मानिस घाइते भए । कम्तीमा ४९८,८५२ निजी घर तथा २,६५६ सरकारी भवनहरू नष्ट भए । यस्तै २,५६,६९७ निजी घर तथा ३,६२२ सरकारी भवनहरू आंशिक रूपले क्षतिग्रस्त भए । यस बाहेक स्कुलका १९,००० भन्दा बढी कक्षा कोठा पूर्णरूपमा नष्ट भए र ११,००० भन्दा बढी कक्षा कोठा आंशिक रूपमा क्षतिग्रस्त बने ।

गोरखा भूकम्पका कारण मुलुकले ठूलो क्षति व्यहोर्नु पर्यो र अहिलेसम्म पनि पुनर्निर्माणको काम सञ्चालन भइरहेको छ ।

१.२.२ बाढी

नेपालमा साना ठूला गरेर ६,००० भन्दा बढी नदीहरू छन् जसको कूल लम्बाइ करिब ४५ हजार किलोमिटर छ । प्रदेश नं. १ मा यस्ता नदीको सङ्ख्या करिब १,५०० रहेको अनुमान गरिएको छ । यी नदीहरू स्वच्छ पिउनेपानी, सरसफाइ, सिँचाइ, ऊर्जा उत्पादन, जलयातायातलगायत आर्थिक विकासका मेरुदण्डका रूपमा रहेका छन् । तथापि, यिनै नदीले हरेक वर्षको मनसुनमा जनजीवन अस्तव्यस्त मात्र बनाउँदैनन् तल्लो तटीय क्षेत्रका वैशी, उपत्यका र अझ तराईमा विनाशालीला मच्चाउँछन् । प्रत्येक वर्षको आषाढ, श्रावण, भाद्र र आश्विनको पहिलो साता गरी करिब साढे तीन महिना आउने बाढीले मानवीय तथा भौतिक सम्पत्तिमा गर्ने क्षति डरलाग्दो रहने गरेको छ । यस प्रदेशमा विगत ८ वर्षमा बाढीका ३२० घटनामा परेर १२४ जनाको ज्यान गएको छ भने ७४ जना हराएका छन् । यस अवधिमा बाढीका कारण ६ करोड रुपैयाँबराबर प्रत्यक्ष आर्थिक क्षति भएको देखिन्छ ।

नेपालमा सामान्यतया, मुसलधारे वा अतिवृष्टि, धेरै दिनसम्म लगातार हुने वर्षा, हिमताल विस्फोटन र पहिरोबाट थुनिएको बाँध फुटेर बाढी आउँछ । ग्रीष्मकालीन मनसुन अधिक सक्रिय बनेपछि आषाढ, श्रावण, भाद्र र आश्विन महिनाको मध्यसम्म सबभन्दा धेरै बाढी आउँछ । शिवालिक र मध्य पहाडी भूभागमा छोटो समयमा हुने मुसलधारे वर्षाका कारण आउने खहरे बाढीबाट धेरै मानवीय क्षति हुने गरेको पाइन्छ । विशेषगरी, चुरे पर्वतदेखि उत्पन्न खहरेहरूबाट अचानक आउने बाढीले भावर क्षेत्र खतरामा पर्दै गएको छ । यी नदीले प्रायः धार परिवर्तन र धेरै गेग्रयान बगाएर ल्याउने हुँदा तराईमा पटानको समस्या बढेको छ । यसबाट खेती गरिएको बाली नष्ट हुने, कृषियोग्य जमिन भरूभूमीकरण हुने र वस्तीसमेत जोखिममा पर्ने गरेको छ ।

कोशी नदीमा निर्माण भएको बाँध, तटबन्ध त्यसको नियमित मरम्मतसम्भारमा भएको कमजोरीका कारण प्रत्येक वर्ष ठूलो क्षति हुने गरेको छ । माथिल्लो तटीय क्षेत्रमा जलाधार संरक्षणमा भएको कमजोरी र नदी व्यवस्थापनमा देखिएको उदाशीनताले बाढीको जोखिम बढ्दै गएको छ । यसका साथै सडक र अन्य भौतिक पूर्वाधारको निर्माण र सहरीकरणका क्रममा पानीको यथेष्ट निकासको प्रवन्ध गर्ने परिपाटीको कमीका कारण कृषि भूमिसहित नवनिर्मित सहरी क्षेत्र डुवानमा पर्न थालेका छन् ।

१.२.३ पहिरो

प्राकृतिक प्रकोपका घटनाहरूमध्ये पहिरो समग्र नेपालकै समस्या हो । ८२ प्रतिशत पहाड र हिमाली क्षेत्रले समेटेको यो प्रदेश पहिरोको उच्च जोखिममा छ । अभिलेख भएका विगत ८ वर्षको तथ्याङ्कअनुसार प्रदेशमा २३५ वटा पहिरोमा परेर परेर १२८ जनाको मृत्यु भयो भने २३ जना हराए । यस अवधिमा ४३८ निजी घर क्षति भए भने २७ गोठ र ४४० घरपालुवा पशु नष्ट भएका तथा १२ करोड ५२ लाख आर्थिक नोक्सानी भएको थियो ।

पहिरोका कारण कृषि भूमि, आवास क्षेत्र, राजमार्ग, वन तथा जैविक विविधतामा ठूलो नोक्सान हुने गरेको छ । विशेषगरी प्रदेशका उत्तरदक्षिण राजमार्ग, मध्यपहाडी लोकमार्ग, जिल्ला र स्थानीय तहमा भएका कृषि तथा व्यवसायिक सडकमा पुग्ने अवरोधले विशेषगरी आषाढ, श्रावण, भाद्र र आश्विन गरी चार महिना जनजीवन कष्टकर बन्ने गरेको छ । खासगरी भूउपयोग योजना नबन्नु र कृषि प्रणाली, पूर्वाधार निर्माण र आवासयोग्य भूमिको छनोट गर्ने परम्परा नबस्नु तथा प्राकृतिक वनको गुणस्तर खस्किनुजस्ता कारणले पहिरोको जोखिम बढ्दै गएको देखिएको छ ।

१.२.४ हिमपहिरो र हिमताल विष्फोट

नेपाल हिमताल विष्फोटन र हिमपहिरोको समेत उच्च जोखिममा रहेको छ । वि. सं. २०७१ आश्विन २८ गते नेपालको मनाङ र मुस्ताङ जिल्लास्थित अन्नपूर्ण र धौलागिरी आसपासको क्षेत्रमा धेरै हिमपात भयो भने श्रृङ्खलावद्ध हिमपहिरो गयो । सोही वर्षको आश्विन २० गते बङ्गालको खाडीबाट उत्पन्न भएको हुदहुद नामको तूफानको प्रभाव नेपालमा पनि परो । सो आँधीका कारण भएको हिमपात र हिमपहिरोमा परेर २१ जना पदयात्रीसहित ४३ व्यक्तिको मृत्यु भयो । अनुमानित ५० जना मानिस हराएका थिए भने १७५ व्यक्ति घाइते भएका थिए । लगभग ४०० मानिसलाई मनाङ र मुस्ताङका विभिन्न क्षेत्रबाट उद्धार गरिएको थियो । विश्वव्यापी उष्णीकरणका कारण हिउँ पग्लिने क्रम पनि तीव्र छ । परिणामस्वरूप हिमतालको उत्पत्ति हुने र ताल फुट्ने सम्भावना पनि बढ्दै गएको छ । यो प्रदेश हिमताल विष्फोटबाट नेपालमै सबैभन्दा बढी प्रभावित हुनसक्ने जोखिमको सम्भावनामा छ । यस अवस्थाबाट सुरक्षित रहन प्रदेशले सङ्घ, स्थानीय तह र अन्य प्राविधिक संस्थासँग समन्वय गरेर जोखिम न्यूनीकरणका कार्य गर्नु आवश्यक छ ।

१.२.५ सुख्खा खडेरी

नेपालमा पनि खडेरीको जोखिम बढ्दै गएको उदाहरण पाउन सकिन्छ । सन् २००८ को हिउँदमा न्यून वर्षाको कारण देशभर अन्न उत्पादनमा गम्भीर हास आयो । गहुँ र जौ उत्पादनमा क्रमशः १४ र १७ प्रतिशतले कमी आयो । नेपालको मध्य तथा सुदूर पश्चिमका केही जिल्लाहरूमा नोभेम्बर २००८ देखि फेब्रुअरी २००९ सम्म औसत वर्षाको आधाभन्दा कम वर्षा भएकोले अन्न उत्पादन ५० प्रतिशतभन्दा कम भएको थियो । तत्कालीन कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय, संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय खाद्य तथा कृषि सङ्गठन र संयुक्त राष्ट्र सङ्घ विश्व खाद्य कार्यक्रमको संयुक्त अध्ययनले न्यून खाद्यान्न उत्पादनको कारण करिब २० लाख मानिस खाद्य असुरक्षाको उच्च जोखिममा परेका र ३५ लाख मानिसमा अप्रत्यक्ष प्रभाव परेको थियो । ती संस्थाहरूको प्रतिवेदनले नेपालका ७५ जिल्लामध्ये ४० जिल्लामा खडेरीको कारणले खाद्यान्नको अभाव भएको उल्लेख थियो ।

यस्तै पछिल्लो समयमा प्रदेशको तराई, भित्री मधेश, पहाड र हिमाली भेगसम्म सुख्खा र खडेरीको प्रभाव क्रमिक रूपमा वृद्धि भइरहको छ । प्रत्यक्ष रूपमा कृषि र खानेपानीको समस्या देखिए पनि यसको प्रतिकूल प्रभाव पर्यावरण, जैविक विविधता र मानवीय जीवन पद्धतिमा समान रूपले परेको छ । विश्वव्यापी उष्णीकरणका कारण जलवायुमा आइरहेको परिवर्तनले पनि सुख्खा खडेरीको जोखिम बढ्ने क्रममा रहेको देखिन्छ । विशेषगरी हिमालय पारी पर्ने जिल्लाहरू मुस्ताङ र मनाङ भने वर्षभर नै अत्यन्तै सुख्खा रहन्छन् र तराई तथा पश्चिमका पहाडहरू अन्य क्षेत्रभन्दा बढी प्रभावित हुन्छन् । पछिल्लो समयमा यस प्रदेशमा पनि खडेरीको प्रभाव देखिएको छ । प्रदेशका पाँचथर, धनकुटा सङ्खुवासभा र तेह्रथुम जिल्लाका केही स्थानीय तहमा खडेरीको प्रभाव उच्च देखिएको छ । खडेरी प्रभावित ती जिल्लाका स्थानीय तहका प्रभावित समुदायलाई अर्थिक वर्ष २०७५/०७६मा प्रदेश सरकारले करिब २ करोड रुपैयाँ बराबरको राहत वितरण गरेको छ । यसबाट पनि स्पष्ट हुन्छ कि प्रदेश सरकारले खडेरीको सामना गर्न अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन उपाय अवलम्बन गर्नु जरुरी छ ।

अध्याय २: मौजुदा नीतिगत व्यवस्था

२.१. संवैधानिक व्यवस्था

नेपालको संविधानले विपद् जोखिम व्यवस्थापनलाई प्राथमिकतामा राखेको छ । संविधानले विपद् व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित विषयलाई तीनवटै तहको साझा अधिकार क्षेत्रको रूपमा परिभाषित गर्दै देहायबमोजिम भूमिका र जिम्मेवारी बाँडफाँड गरेको छ:

- भाग २८ धारा २६७ (४) नेपाल सरकारले नेपाली सेनालाई सङ्घीय कानून बमोजिम विकास निर्माण र विपद् व्यवस्थापन लगायतका अन्य कार्यमा समेत परिचालन गर्न सक्नेछ ।
- भाग ३० धारा २७३ को उपधारा (१) मा अन्य विषयसँगै प्राकृतिक विपद् वा महामारीका कारण गम्भीर सङ्कट उत्पन्न भएमा देशभर वा कुनै क्षेत्रमा राष्ट्रपतिले सङ्कटकालीन अवस्थाको घोषणा गर्ने उल्लेख छ ।
- उपधारा (२) अनुसार कुनै प्रदेशमा प्राकृतिक विपद् वा महामारीको कारणले गम्भीर सङ्कट उत्पन्न भएमा सम्बन्धित प्रदेश सरकारले नेपाल सरकार समक्ष प्रदेश वा प्रदेशको कुनै भागमा सङ्कटकालीन अवस्थाको घोषणा वा आदेश जारी गर्नका लागि अनुरोध गर्न सक्ने व्यवस्था छ ।
- अनुसूची ७ सङ्घ र प्रदेशको साझा अधिकारको सूची १७ मा प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक विपद् पूर्वतयारी, उद्धार तथा राहत र पुनर्लाभसम्बन्धी कार्य गर्ने उल्लेख छ ।
- अनुसूची ८ स्थानीय सरकारको एकल अधिकारको सूची २० मा विपद् व्यवस्थापनका सबै कार्य गर्ने भूमिका दिइएको छ ।
- अनुसूची ९ सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारअन्तर्गत सूची ९ मा विपद् व्यवस्थापनका कार्यलाई साझा कार्यको रूपमा परिभाषित गरिएको छ ।
- संविधानमा राज्यका नीतिहरू अन्तर्गत धारा ५१ (छ) ४ र ९ मा जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण र नदीको व्यवस्थापन गर्दै दिगो र भरपर्दो सिँचाइको विकास गर्ने र प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने जोखिम न्यूनीकरण गर्न पूर्वसूचना, तयारी, उद्धार, राहत एवं पुनःस्थापना गर्ने सुनिश्चित गरेको छ ।

२.२. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४:

विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४ सङ्घीय संसदबाट २०७४ साल असोजमा पारित भई राष्ट्रपतिबाट २०७४ कार्तिक ५ गते प्रमाणीकरण भएपछि दैवी प्रकोप उद्धार ऐन, २०३९ विस्थापित भयो । विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐनलाई सङ्घीय संरचनाअनुरूप थप प्रभावकारी बनाउन २०७५ सालमा पहिलो संशोधन भयो । संविधानमा भएको व्यवस्था,

मुलुकको सङ्घीय संरचना, सेण्डाई कार्यढाँचा २०१५-२०३०, गोरखा भूकम्प २०७२, विनाशकारी बाढी २०७४ लगायतका घटनाट एको सिकाइ र नेपालले अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा गरेको प्रतिबद्धतालाई आत्मसात गर्दै ऐनले विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका सबै पक्षलाई समेटेको छ । ऐनका आधारभूत पक्ष देहायअनुसार रहेका छन्:

- (क) **गतिशीलता:** आपत्कालीन समयमा तीनवटै सरकार स्वःस्फूर्त रूपमा क्रियाशील हुने र विकासयोजनामै जोखिम न्यूनीकरणका कार्यलाई तीनवटै सरकारले अवलम्बन गर्नु पर्ने कुरा सुनिश्चित गरेको छ ।
- (ख) **संस्थागत र समितिगत स्वरूप:** विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन राष्ट्रिय परिषद् र प्रदेश परिषद् र तीनवटै सरकारमा तहगत समितिको क्रियाशीलता, विशेषज्ञ समितिको प्रावधान, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरणको स्थापना हुने व्यवस्थाले विपद् व्यवस्थापनका लागि समिति र संस्थागत दुवै स्वरूपबाट काम हुने व्यवस्था छ ।
- (ग) **कोषको व्यवस्था:** सरकारका तीनवटै तहमा विपद् व्यवस्थापन कोषको स्थापना र सञ्चालन हुनेछ ।
- (घ) **समयानुकूल:** ऐनले विपद्को परिभाषालाई विस्तृत रूप प्रदान गरेको छ । यसले विपद्लाई प्राकृतिक र गैरप्राकृतिक विपद्को रूपमा वर्गीकरण गरेको छ भने जोखिम हस्तान्तरणका विधिलाई प्राथमिकता दिँदै उत्थानशील समाजको विकासका निमित्त उपायहरू अवलम्बन गर्ने व्यवस्था गरेको छ ।
- (ङ) **जिम्मेवारी:** विपद्का समयमा सुरक्षा निकाय स्वतः परिचालित हुनुपर्ने व्यवस्था छ भने विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा नागरिक समाज, सार्वजनिक तथा निजी संस्था, व्यवसायिक प्रतिष्ठान, व्यक्तिको भूमिका तथा कर्तव्य तोकेको छ । विपद्सम्बन्धी कार्यमा योगदान गर्नेलाई पुरस्कार र कसुर गर्नेलाई दण्डको व्यवस्था समेत गरेको छ ।
- (च) **सुधारका मार्ग:** ऐनले आवश्यक पर्ने नियम, निर्देशिका, मापदण्ड, कार्यक्रम तथा योजना बनाउन र सबै तहका सरकारलाई मार्ग प्रशस्त गरेको छ ।
- (छ) **विपद् जोखिम व्यवस्थापनका लागि आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग आदान प्रदान गर्न अन्तर्राष्ट्रिय तहमा समेत समन्वय गर्ने वातावरण प्रदान गरेको छ ।**

२.३. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत विपद् व्यवस्थापन र सोसँग सम्बन्धित विषयलाई देहायबमोजिम व्यवस्था गरेको छ:

- (क) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ३ को दफा ११ (छ)(६) राष्ट्रिय भवन संहिता तथा मापदण्डबमोजिम अनुमति प्रदान गर्ने र अनुगमन गर्ने भूमिका र जिम्मेवारी दिएको छ।
- (ख) परिच्छेद ३ को दफा ११(झ) मा आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइका कार्य गर्ने जिम्मेवारी दिएको छ ।
- (ग) ऐनको परिच्छेद ३ को दफा ११ (न) मा विपद् व्यवस्थापनका लागि स्थानीय तहको काम, कर्तव्य तथा अधिकार देहायबमोजिम हुने व्यवस्था गरेको छः
- (१) विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन र नियमन गर्ने ।
 - (२) स्थानीय स्तरमा विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, पूर्व सूचना प्रणाली, खोज तथा उद्धार, राहत सामग्रीको पूर्व भण्डारण, वितरण र समन्वय गर्ने ।
 - (३) स्थानीय तटबन्ध, नदी र पहिरोको नियन्त्रण तथा नदीको व्यवस्थापन र नियमन गर्ने ।
 - (४) विपद् जोखिम क्षेत्रको नक्साङ्कन तथा बस्तीहरूको पहिचान र स्थानान्तरण गर्ने ।
 - (५) विपद् व्यवस्थापनमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय समुदाय, सङ्घ संस्था तथा निजी क्षेत्रसँग सहयोग, समन्वय र सहकार्य गर्ने।
 - (६) विपद् व्यवस्थापन कोषको स्थापना तथा सञ्चालन र स्रोत साधनको परिचालन गर्ने।
 - (७) विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी स्थानीयस्तरका आयोजनाको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र नियमन गर्ने ।
 - (८) विपद् पश्चात स्थानीयस्तरको पुनःस्थापन र पुनर्निर्माण गर्ने ।
 - (९) स्थानीय स्तरको विपद् सम्बन्धी तथ्याङ्क व्यवस्थापन र अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने ।
 - (१०) स्थानीय आपत्कालीन कार्य सञ्चालन केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन गर्ने ।
 - (११) समुदायमा आधारित विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
 - (१२) विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी अन्य आवश्यक कार्य गर्ने ।
- (घ) ऐनको दफा ११(प) मा विपद् व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित विषयका जलाधार, वन्यजन्तु, खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षणसम्बन्धमा स्थानीय तहको काम, कर्तव्य तथा अधिकार निम्नअनुसार सुतोकिएको छः

- (१) जलाधार, वन्यजन्तु, खानी तथा खनिजपदार्थको संरक्षण सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड तथा योजनाको कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने ।
- (२) पानीको मुहान संरक्षण गर्ने ।
- (३) सामुदायिक भू-संरक्षण र सोमा आधारित आयआर्जन कार्यक्रम गर्ने ।
- (४) भू-संरक्षण र जलाधार व्यवस्थापनजन्य सामुदायिक अनुकूलन गर्ने ।
- (५) खानी तथा खनिज पदार्थसम्बन्धी सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने ।
- (६) बहुमूल्य धातु, पत्थर तथा खनिज पदार्थको संरक्षण र सम्बर्द्धनमा सहयोग गर्ने ।
- (७) ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नून, माटो, खरीढुङ्गा तथा स्लेटजस्ता खानीजन्य वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन् तथा उपयोगको दर्ता, अनुगमन, नवीकरण, खारेजी र व्यवस्थापन गर्ने ।
- (८) भौगर्भिक नक्सा प्रकाशन गर्ने ।

२.४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति २०७५

नेपाल सरकारले विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति, २०७५ स्वीकृत गरेको छ । विशेषगरी विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सेण्डाई कार्यढाँचा, दिगो विकासका लक्ष्यहरू, जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी पेरिस सम्झौतालगायतका अन्तर्राष्ट्रिय सम्झौता तथा विश्वमञ्चमा नेपालले गरेको प्रतिबद्धताका साथै राष्ट्रिय आवश्यकता अनुरूप नीति निर्माण भएको छ । यसले मुलुकलाई विपद्बाट उत्थानशील बनाउने दृष्टिकोणसहित विपद् जोखिमबाट सुरक्षित, जलवायु अनुकूलित तथा उत्थानशील राष्ट्रको निर्माण गर्दै दिगो विकासमा योगदान पुर्याउने विश्वास लिएको छ ।

विपद् जोखिम न्यूनीकरण नीति, २०७५ मूलतः संविधानले निर्दिष्ट गरेबमोजिम विपद् जोखिम न्यूनीकरण, रोकथाम तथा व्यवस्थापनमा तीनवटै सरकारबीच समन्वय, सहकार्य, विपद् सुशासन र समावेसीकरण, जोखिम संवेदनशील विकास, स्थानीय विशेषता अनुरूप विज्ञान, प्रविधि तथा स्रोत, ज्ञान र सीपको उपयोग, वित्तीय लगानी, पुनर्लाभ पुनः स्थापनमा अझ बलियो र अझ राम्रो निर्माणको सिद्धान्तमा आधारित रहेको छ ।

२.५. विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना

विपद् जोखिम न्यूनीकरण नीतिले तय गरेका उद्देश्य पूरा गर्न नेपाल सरकारले विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना सन् २०१८-२०३० तर्जुमा गरेको छ । यो रणनीतिक कार्ययोजना विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सेन्डाई कार्यढाँचा २०१५-२०३०, एशियाली मन्त्री

स्तरीय सम्मेलन २०१६ बाट पारित क्षेत्रीय योजना, विपद् जोखिम न्यूनीकरण विश्वव्यापी कार्यक्रमको पाँचौं बैठकले पारित गरेको कानकुन घोषणालगायतका अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता अनुरूप तर्जुमा भएको छ ।

विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन गर्ने मुख्य जिम्मेवारी राज्यको हुने, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह, नागरिकसमाज, सरोकारवाला सङ्घ संस्थाहरू, समुदाय, अन्तरराष्ट्रिय संघसंस्थाहरूको सहभागिता र सहयोगमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको काम गर्ने गरी कार्ययोजना तयार भएको छ । रणनीतिक कार्ययोजनाले विपद् जोखिम व्यवस्थापनका कार्य गर्दा व्यक्तिको जीवन र सम्पत्ति, स्वास्थ्य, जीविकोपार्जन एवं उत्पादनका साधन र सांस्कृतिक तथा वातावरणीय सम्पदाको रक्षा गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिएको छ । त्यसैगरी, विपद् प्रभावितको मानव अधिकार र विकासको अधिकारलाई प्रवर्द्धन गर्ने, विपद् जोखिम व्यवस्थापनको काम समाजका सबै पक्ष र क्षेत्रको सहभागिता तथा साझेदारीमा गरिने, प्रभावित र सिमान्तीकृत समुदायको शसक्तिकरण गर्दै समावेशी, सहभागितामूलक रूपमा कार्य गर्ने सुनिश्चितता रणनीतिमा गरिएको छ ।

विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजनाले विकास प्रकृत्यामा विपद् जोखिम न्यूनीकरणलाई मूलप्रवाहीकरण गरी दिगो विकासमा सहयोग पुर्याउन सेन्डाई कार्यढाँचाले लिएको चारओटा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरूमा अठार ओटा रणनीतिक कार्यहरू निर्धारण गरेको छ । हरेक रणनीतिक कार्यहरूलाई अल्पकालीन, मध्यकालीन, दीर्घकालीन निरन्तर गरिने गरी क्रियाकलापहरू पहिचान गरिएका छन् ।

२.६. विपद् जोखिम व्यवस्थापनसम्बन्धि अन्य व्यवस्था

जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६, कृषि नीति, २०७१, राष्ट्रिय औद्योगिक नीति, २०६७ भू तथा जलाधार संरक्षण ऐन, २०३९, सडक सुरक्षा कार्ययोजना, लगायतका नीति र ऐनले विपद् जोखिम न्यूनीकरणका कार्यलाई कुनै न कुनै रूपमा सम्बोधन गरेका छन् । यस रणनीतिको कार्यान्वयनका लागि मौजुदा नीति र कानूनले समेत योगदान गरेका छन् ।

विपद् जोखिम व्यवस्थापनका कार्यलाई व्यवस्थित गर्न अन्य केही नियमावली र निर्देशिकाहरू पनि बनेका छन् । विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा मार्गदर्शन, २०७६, राष्ट्रिय विपद् प्रतिकार्य कार्यढाँचा, २०७० (पहिलो संशोधन २०७६), प्रकोप पीडित उद्धार र राहतसम्बन्धी मापदण्ड, २०७६, विपद् पीडित पूनर्वास सञ्चालन कार्यविधि, २०७१, प्रधानमन्त्री दैवी प्रकोप उद्धार कोष सञ्चालन नियमावली, २०६३, विपद् पश्चातको शव व्यवस्थापन सम्बन्धी मार्गदर्शन, २०६८, काठमाडौं उपत्यकामा ८३ वटा खुल्ला क्षेत्र कायम गर्ने नेपाल सरकारको निर्णय, २०६९ र बारूणयन्त्र सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०६७ प्रमुख दस्तावेज हुन् ।

जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन नीति, २०७२ ले बाढी, पहिरोजस्ता पानीका कारण उत्पन्न प्रकोपहरूको संरचनागत तथा गैहसंरचनागत प्रविधिबाट रोकथाम गरी त्यसबाट हुन सक्ने जनधनको क्षति न्यूनीकरण गर्न र नदी, जलाधार क्षेत्र तथा जलजन्य पर्यावरणको संरक्षण गरी प्राकृतिक श्रोत साधन एवं खानेपानी, जल परिवहन, सिँचाई, स्थल यातायातलगायतका पूर्वाधारका उपयोगितालाई दिगो बनाउन विभिन्न नीतिहरू प्रस्तुत गरेको छ ।

राष्ट्रिय शहरी विकास रणनीति, २०७३ ले सन्तुलित र समृद्ध शहरी भविष्यको लागि उत्थानशीलतालाई पाँच मार्गदर्शक सिद्धान्तहरू मध्ये एक मानेको छ । यस रणनीतिले विपद् जोखिम अनुकूलित शहर र समुदाय निर्माणका लागि उत्थानशीलतालाई शहरी प्रणाली र समुदायको योजना निर्माण तथा विकासमा एकीकृत गर्न जोड दिएको छ ।

राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति, २०७१ ले जलवायु परिवर्तनबाट पर्ने स्वास्थ्य सम्बन्धी नकारात्मक असरको व्यवस्थापन गर्न राष्ट्रिय सञ्जाल तथा संयन्त्र एवं अवसरको समुचित प्रयोग गर्दै बहुपक्षीय कार्ययोजना बनाई सरोकारवाला निकायसँग सहकार्य गर्ने एवं पशुपक्षी तथा कीटहरूबाट मानिसमा सर्ने रोगहरूको व्यवस्थापनका लागि सरोकारवाला निकायहरूसँग प्रभावकारी समन्वय र सहकार्यको समुचित व्यवस्था गर्ने नीति तय गरेको छ ।

राष्ट्रिय पुनर्निर्माण तथा पुनःस्थापन नीति, २०७२ ले विपद्पछिको पुनर्लाभ, पुनर्निर्माण र पुनःस्थापनका कार्यको लागि नीतिगत मार्गदर्शन गर्दछ । २०७२ साल वैशाखको भूकम्पबाट क्षति भएका भौतिक संरचनाहरू र बस्तीहरू पुनर्निर्माण गर्न, पुनर्निर्माण तथा पुनःस्थापनाका कार्यक्रमको कार्यान्वयन योजना निर्माण र समन्वय गर्न राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरण स्थापना भएको छ ।

सन् २०१५ सेप्टेम्बरमा संयुक्त राष्ट्र संघका १९३ सदस्य राष्ट्रहरूले सन् २०३० सम्मका लागि दिगो विकास लक्ष्यहरू पारित गरेका छन् । नेपाल सरकारले देशको समावेशी दीर्घकालीन विकासका लागि उक्त लक्ष्यहरूलाई आत्मासात गरेको छ । विपद् जोखिम न्यूनीकरणका कार्यहरूले दिगो विकास लक्ष्यहरू २, ३, ६, ९, ११, १३ र १५ हासिल गर्न प्रत्यक्ष सहयोग गर्ने छन् ।

नेपाल सङ्घीय संरचनामा गएपछि केन्द्र सरकारले अवलम्बन गरेका उल्लिखित नीतिअनुरूप प्रदेश र स्थानीय सरकारले विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने र त्यसका लागि आवश्यक पर्ने नीति, नियम, रणनीति, कार्यनीति, मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा योजना तयार गरी उत्थानशील र दिगो विकासमा योगदान गर्नु आवश्यक छ । यही दृष्टिकोण र अवधारणाअनुरूप प्रदेश सरकारले यो विपद् उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजना तर्जुमा गरेको छ ।

अध्याय ३: विपद् उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजना

३.१. परिचय

प्रदेशमा विपद् जोखिम कम गर्दै उत्थानशील समाजको निर्माणद्वारा दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न तयार गरिएको रणनीतिक क्षेत्र र कार्ययोजनासहितको दस्तावेज नै प्रदेशको विपद् उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजना हो । विपद् उत्थानशीलता अभिवृद्धिका लागि विकासका विषयगत क्षेत्रमा भइरहेको जोखिम घटाउनु र नयाँ जोखिम उत्पन्न हुन नदिनु जरुरी छ । यस कार्ययोजनाले मूलतः “प्राकृतिक र मानवीय कारणले उत्पन्न हुने विपद् र जलवायु परिवर्तनका कारण उत्पन्न जोखिम न्यूनीकरण” का कार्यलाई केन्द्रमा राखेर विपद् उत्थानशीलता अभिवृद्धिमा जोड दिएको छ, जसले प्रदेशको विपद् तथा जलवायु उत्थानशीलता बढाउँदै राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिसमा योगदान गर्नेछ ।

प्रस्तुत रणनीतिक कार्ययोजना तर्जुमा गर्दा विपद् व्यवस्थापन ऐन, २०७५ (पहिलो संशोधन, २०७६) द्वारा गरिएका कानूनी व्यवस्था, विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति, २०७५, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४ र विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना सन् २०१८-३० लाई मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा लिइएको छ । यस कार्ययोजनाको तयारीका सन्दर्भमा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सेन्डाइ कार्यढाँचा सन् २०१५-२०३०, एसियाली मन्त्रीस्तरीय सम्मेलन सन् २०१६ बाट पारित एसियाली क्षेत्रीय योजना, विपद् जोखिम न्यूनीकरण विश्वव्यापी कार्यमञ्चको पाचौँ बैठकले पारित गरेको कानकुन घोषणा, जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी पेरिस सम्झौता र दिगो विकास लक्ष्यलगायतका अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धता र सम्झौताका अवधारणालाई समेत समेट्ने प्रयास गरिएको छ ।

कार्ययोजना तर्जुमाकै निमित्त प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहका जननिर्वाचित प्रतिनिधि, प्रशासनिक प्रतिनिधि, जिल्ला तहका सरोकारवाला समेतको सहभागितामा प्रदेशका सबै जिल्लामा आयोजना भएका परामर्श कार्यशालाबाट प्राप्त सुझावलाई यस कार्ययोजनामा सम्बोधन गरिएको छ । कार्ययोजनाले नेपालमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्ने उद्देश्यसहित सञ्चालन भएका कार्यक्रमका नतिजालाई समेत ग्रहण गरेको छ ।

३.२. कार्ययोजना तर्जुमा प्रक्रिया

प्रदेश सरकारले विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको लागि यसअघि नेपाल सरकारले गर्दै आएका कार्यका उपलब्धिलाई आत्मसात गर्दै प्रदेशको विपद् उत्थानशीलता बढाएर विकास आयोजनामा हुने लगानीको प्रतिफल सुनिश्चित गर्न प्रस्तुत विपद् उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजना तर्जुमा गरेको छ । कार्ययोजनाले प्रदेशमा विपद् र जलवायु परिवर्तनका कारण उत्पन्न जोखिमबाट बढिरहेको नोकसानी र क्षतिलाई कम गर्दै समुदायलाई विपद् उत्थानशील बनाउने र नेपाल सरकारले

लिएका लक्ष्य प्राप्तिका योगदान गर्नेछ । यस कार्ययोजनाले विपद् तथा जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरणका लागि विकास योजना तर्जुमा गर्दा जोखिम संवेदनशील कार्यहरू पहिचान गरी प्रदेश र स्थानीय तहको विकास प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण गर्न सबै सरोकारवालाको सक्रिय सहभागिताको अपेक्षा राखेको छ । सबै तह र तप्काको स्वामित्वसहित कार्यान्वयनको सुनिश्चतताका लागि प्रदेश विपद् उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजना तर्जुमा गर्दा निम्न विधि अवलम्बन गरिएको छ:

(क) **व्यवस्थापन समितिको गठन:** विपद् उत्थानशील प्रादेशिक रणनीतिक कार्ययोजना तर्जुमाका लागि प्रदेश विपद् व्यवस्थापन परिषदबाट निर्णय भएअनुसार विपद् सम्पर्क व्यक्तिको समूहको निर्णयबाट आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयका प्रशासन योजना तथा विपद् व्यवस्थापन महाशाखा प्रमुखको संयोजकत्वमा १९ सदस्यीय कार्यसमिति गठन गरेको थियो । प्रदेश विपद् उत्थानशील नीति, प्रदेश उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजना, प्रदेश विपद् प्रतिकार्य ढाँचा र विकास योजनामा विपद् प्रभाव मूल्याङ्कन मार्गदर्शन गरी चारओटा दस्तावेज तयार गर्न गठन भएको यस समितिमा प्रदेश सरकार मुख्यमन्त्री तथा मन्त्री परिषद सचिवालयसहित सबै मन्त्रालयका प्रतिनिधि, प्रदेश योजना आयोगका प्रतिनिधि, प्रदेश तहमा कार्यरत विकास साझेदारका प्रतिनिधि, संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय विकास कार्यक्रमका प्रतिनिधि, नेपाल रेडक्रस, सञ्चारमाध्यम र निजी क्षेत्रका प्रतिनिधिहरू रहेका थिए । यस समितिलाई आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्री र सचिवको नियमित सुझाव र सल्लाह प्राप्त भएको थियो ।

(ख) **प्रदेशस्तरीय कार्यशाला:**

प्रारम्भिक कार्यशाला: प्रदेश विपद् उत्थानशील नीति, रणनीतिक कार्ययोजना, विपद् प्रतिकार्य ढाँचा र विकास योजनामा विपद् प्रभाव मूल्याङ्कन मार्गदर्शनसमेत चारओटा दस्तावेज तयार गर्ने निर्णयका लागि २०७५ साल पुष २३ गते मुख्य मन्त्रीको प्रमुख आतिथ्य तथा आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रीको अध्यक्षतामा प्रारम्भिक कार्यशालाको आयोजना भएको थियो । प्रदेश सरकारका सबै मन्त्रालय, प्रदेश सभाषद, सुरक्षा निकायका प्रतिनिधि, सचिवहरू, विपद् सम्पर्क व्यक्ति, निजी क्षेत्र, विकास साझेदारका प्रतिनिधिलगायतका बहूसरोकारवालाको उपस्थितिमा भएको कार्यशालाले उल्लिखत चार दस्तावेज तर्जुमाका लागि आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयलाई अधिकार प्रदान गरेको थियो ।

मध्यावधि कार्यशाला: दस्तावेज तर्जुमाका लागि निर्धारित प्रक्रिया पूरा गरी प्रदेश विपद् उत्थानशील नीति र प्रदेश विपद् उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गरी २०७६ कार्तिक ८ गते आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रीको अध्यक्षतामा

दोस्रो प्रदेश स्तरीय कार्यशाला आयोजना भयो । प्रदेश सरकारका उच्च पदस्थ अधिकारीको उपस्थितिमा सम्पन्न कार्यशालाबाट प्रारम्भिक मस्यौदामाथि गहन छलफल गरी पृष्ठपोषण लिने कार्य भयो ।

(ग) **विषयगत क्षेत्रसँग परामर्श:** कार्ययोजनाको तयारीका लागि विषयगत विषयलाई समेट्ने लक्ष्यसाथ देहायका ५ ओटा विषयगत क्षेत्र पहिचान गरिएका थिए:

१. उत्पादनमूलक क्षेत्र (कृषि, खाद्यसुरक्षा, जीविकोपार्जन, उद्योग र पर्यटन)
२. सामाजिक विकास क्षेत्र (शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धन, सुशासन र सामाजिक समावेशीकरण)
३. भौतिक पूर्वाधार (सहरी विकास, आवास, यातायात, ऊर्जा र सिँचाइ तथा सबै क्षेत्रका भौतिक संरचना वा पूर्वाधार)
४. प्राकृतिक स्रोत तथा वातावरण (वन, वातावरण, जैविक विविधता र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन)
५. पूर्वतयारी (आपत्कालीन प्रतिकार्य र “अझ बलियो र अझ राम्रो” निर्माणका लागि पूर्वतयारी)

माथि उल्लेख भएका विषयगत क्षेत्रभित्र सामाजिक समावेशीकरणका प्राथमिकतालाई सम्बोधन गर्ने सुनिश्चित गरिएको थियो । सबै विषयगत क्षेत्रमा सम्बन्धित मन्त्रालय र विकास साझेदार, निजी क्षेत्र, सञ्चार माध्यमलगायतका प्रतिनिधि रहेका थिए । यी विषयगत समितिमा रणनीतिको आवश्यकता, महत्व र राष्ट्रिय प्राथमिकताका क्षेत्रानुरूप रणनीतिक कार्य र रणनीतिक क्रियाकलाप पहिचानका लागि विस्तृत छलफल गरी सुझाव प्राप्त गरिएको थियो ।

(घ) **स्थानीय तहसँग परामर्श कार्यशाला:** विपद् उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजनासहित निर्धारित दस्तावेज तर्जुमाका लागि प्रदेशका १४ ओटा जिल्लामा स्थानीय तहका प्रमुख तथा प्रतिनिधि र जिल्लास्थित सरोकारवालासँग परामर्श गरी प्रदेश विपद् उत्थानशील दस्तावेजले सम्बोधन गर्नु पर्ने विषयमा परामर्श लियो । हरेक परामर्शमा ५ ओटा विषयगत क्षेत्रलाई आधार मानेर समूहगत छलफल चलाएर परामर्श लिने कार्यगरियो । परामर्शबाट प्राप्त सुझाव र सल्लाहलाई आधार मानेर प्रस्तुत रणनीतिक कार्ययोजना तर्जुमा गरियो ।

(ङ) **लिखित पृष्ठपोषण:** विभिन्न तहमा छलफल र सुझाव प्राप्त गरी तयार गरिएको प्रस्तुत रणनीतिक कार्ययोजनालाई अन्तिम रूप दिनुपहिले प्रदेश सरकारका सबै मन्त्रालय, सुरक्षा

निकाय, जिल्ला समन्वय समिति, स्थानीय तह र जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिहरूलाई विद्युतीय माध्यमबाट सम्प्रेषण गरी लिखित पृष्ठपोषण लिइयो ।

(च) **नियमित बैठक:** प्रदेश विपद् उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजना तर्जुमाका लागि महाशाखा प्रमुखको संयोजकत्वमा गठित समिति र विपद् सम्पर्क व्यक्तिको नियमित बैठकमा निरन्तर छलफल गरियो । छलफलमा जिल्ला स्तरका कार्यशाला र विषयगत क्षेत्रबाट प्राप्त सुझावमाथि छलफल गरी प्राथमिकता प्राप्त क्रियाकलाप र रणनीतिक कार्ययोजनाका क्रियाकलाप पहिचान गरी रणनीतिक कार्ययोजना तयार गरियो । सरोकारवालाहरूसँगको परामर्श, कार्यशाला गोष्ठीहरू र नियमित बैठकबाट सरोकारवालाहरूको सुझाव र सिफारिसलाई समेटेर तयार गरिएको मस्यौदामाथि विभिन्न चरण र तहमा व्यापक छलफल गरी सबैको राय, परामर्श, सल्लाह र सुझावका आधारमा यस रणनीतिक कार्ययोजनालाई अन्तिम रूप दिइयो ।

(छ) **स्वीकृति:**

निर्धारित सबै प्रक्रिया पूरा गरेर प्रदेश विपद् उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजनाको अन्तिम मस्यौदा अर्थ मन्त्रालयको सहमति प्राप्त गरी प्रदेश विपद् व्यवस्थापन कार्यसमितिमा प्रस्तुत भयो । समितिले प्रदेश विपद् व्यवस्थापन परिषदमा स्वीकृतिको सिफारिससहित पेश भएको नीति र रणनीतिक कार्ययोजनालाई परिषदको सिफारिसमा मन्त्री परिषदले स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा आएको छ ।

३.३. मार्गदर्शक सिद्धान्त

प्रदेश विपद् उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्दा देहाय बमोजिमका मार्गदर्शक सिद्धान्तहरू अवलम्बन गरिनेछन्:

३.३.१. प्रदेशमा विपद् व्यवस्थापनका सबै पक्षमा सहजीकरण, नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन गर्ने प्रमुख जिम्मेवारी प्रदेश सरकारको हुनेछ । जिम्मेवारी पूरा गर्न प्रदेश सरकारले सुदृढ संस्थागत व्यवस्था गर्नेछ । आवश्यक परेमा केन्द्र सरकारसँग अनुमति लिएर अन्तरप्रदेश, स्थानीय तह, अन्तर्राष्ट्रिय, क्षेत्रीय तथा द्विपक्षीय सहकार्य तथा साझेदारी अभिवृद्धि गर्ने ।

३.३.२. प्रदेश सरकारले केन्द्र र स्थानीय तह, सरोकारवाला सङ्घसंस्थाहरू तथा समुदाय, निजी क्षेत्र, नागरिक समाजको सहभागिता र साझेदारीमा विपद् जोखिम हस्तान्तरका विधि उपयोग गर्ने ।

- ३.३.३ विपद् उत्थानशीलता अभिवृद्धि र आपत्कालीन प्रतिकार्यका क्रममा व्यक्तिको जीवन तथा सम्पत्ति, स्वास्थ्य, जीविकोपार्जन तथा उत्पादनका साधनहरू, सांस्कृतिक तथा वातावरणीय सम्पदाको रक्षा गर्दै मानव अधिकारको संरक्षण गर्नेछ ।
- ३.३.४ विपद् उत्थानशील विकासको सुनिश्चितताका लागि प्रदेशमा कार्य गर्ने सबै पक्ष तथा क्षेत्रको सहभागिता तथा साझेदारीलाई प्रश्रय दिने ।
- ३.३.५ विपद्बाट प्रभावित समुदायको उत्थानशीलता बढाएर विपद्को सामना गर्ने क्षमताको विकास र आपत्कालीन प्रतिकार्यमा खासगरी बृद्ध-वृद्धा, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, बालबालिका र सीमान्तीकृत समुदायलाई प्राथमिकतामा राखेर सेवा प्रवाहमा उनीहरूको पहुँच सुनिश्चित सुनिश्चित गर्ने ।
- ३.३.६ विपद् उत्थानशीलता अभिवृद्धि तथा विपद् प्रतिकार्यमा भूगोल, लिङ्ग, उमेर, जात तथा कुनै आस्थाका आधारमा हुनसक्ने भेदभावलाई निरुत्साहित गर्ने ।
- ३.३.७ प्रदेश तथा स्थानीय तहका सबै सरोकारवाला निकायको पूर्ण सहभागिता, सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रका सरोकारवालाहरूको भूमिका, जवाफदेहिता र जिम्मेवारी पहिचान गरी साझेदारीको प्रवर्द्धन गर्दै प्रदेश सरकार र स्थानीय तहबाट निर्धारण गरिएका प्राथमिकताअनुरूप काम गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।
- ३.३.८ स्थानीय तह तथा समुदायलाई श्रोत, साधन तथा निर्णय गर्ने जिम्मेवारी मार्फत् विपद् उत्थानशीलता बढाउन आवश्यक पर्ने प्राविधिक तथा अन्य सहयोग परिचालन गर्ने ।
- ३.३.९ विपद् जोखिम सम्बन्धी सूचना र जानकारीमा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्न विज्ञानमा आधारित तथ्याङ्क व्यवस्थापन गर्दै लिङ्ग, उमेर र अपाङ्गताको आधारमा छुट्टाछुट्टै अद्यावधिक गरी सहज रूपमा उपलब्ध हुने व्यवस्थालाई सुनिश्चित गर्ने ।
- ३.३.१० विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा विज्ञान तथा प्रविधिको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्नुका साथै स्थानीय श्रोत, साधन, ज्ञान, सीप तथा श्रमलाई उपयोग गर्दै प्रविधि हस्तान्तरणलाई प्रोत्साहन गर्ने ।
- ३.३.११ विपद्पछिको पुनर्लाभ, पुनर्निर्माण, पुनःस्थापनलाई “अझ बलियो र अझ राम्रो” बनाएर उत्थानशील विकास सुनिश्चित गर्ने ।

३.४. दीर्घकालीन सोच, अपेक्षित परिणाम, लक्ष्य, उद्देश्य

(क) दीर्घकालीन सोच:

विपद् जोखिम र जलवायु परिवर्तनको प्रतिकूल प्रभावबाट उत्थानशीलता अभिवृद्धि गरी सुरक्षित प्रदेशको निर्माण ।

(ख) ध्येय:

विकासका विषयगत क्षेत्रमा विपद्को प्रभाव न्यून गरी उत्थानशीलता अभिवृद्धि गर्दै विपद् र जलवायु परिवर्तनको जोखिमबाट सुरक्षित र समृद्ध प्रदेशको विकास ।

(ग) लक्ष्य :

विकासका विषयगत क्षेत्रमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण गरी मानवीय मृत्यु, प्रभावित हुने मानिसको सङ्ख्या र जीवन निर्वाहका साधन, स्वास्थ्य, शिक्षालगायतका आधारभूत सेवाप्रदायक क्षेत्रमा हुने क्षति तथा नोक्सान कम गरी उत्थानशीलता बढाउनु ।

(घ) उद्देश्य:

- (१) प्राकृतिक, गैहप्राकृतिक र जलवायु परिवर्तनका कारणबाट उत्पन्न विपद्को जोखिम न्यूनीकरण गरी उत्थानशील प्रदेशको र्माण गर्नु,
- (२) नियमित विकास योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनलाई मूलप्रवाहीकरण गर्नु,
- (३) मानव जीवन तथा सम्पत्ति, स्वास्थ्य, जीविकोपार्जन तथा उत्पादनका साधन, भौतिक पूर्वाधार, सामाजिक, सांस्कृतिक एवं वातावरणीय सम्पदामा हुने क्षति कम गर्नु,
- (४) प्रभावकारी प्रतिकार्य र पुनःस्थापनामा "अझ बलियो र अझ राम्रो" निर्माणका लागि पूर्वतयारीलाई सुदृढ बनाउनु ।

(ङ) अपेक्षित परिणाम:

- (१) नियमित विकास योजनामा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन मूलप्रवाहीकरण भएर उत्थानशील प्रदेशको विकास भएको हुनेछ ।

- (२) विपद् जोखिम न्यूनीकरणका माध्यमबाट उत्थानशीलता अभिवृद्धि भई विषयगत क्षेत्रको विकासमा हुने नोक्सानी तथा क्षति र मानवीय मृत्यु तथा प्रभावित व्यक्तिहरूको सङ्ख्यामा उल्लेख्य रूपले कमी आएको हुनेछ ।
- (३) निजी तथा सार्वजनिक लगानी र सम्पत्ति, जीविकोपार्जनका साधन, स्वास्थ्य, शिक्षाजस्ता आधारभूत क्षेत्रमा जोखिम न्यूनीकरण भएर उत्थानशील प्रदेशको निर्माण भएको हुनेछ ।

३.५. मापनयोग्य लक्ष्य प्रक्षेपण

नेपालले सन् २०३० सम्मका लागि तय गरेको दिगो विकास लक्ष्य, विपद् र जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न हुने जोखिम न्यूनीकरण गरी विपद् उत्थानशीलता अभिवृद्धि गर्ने अभिप्राय अनुसार विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना तयार गरिसकेको छ । नेपाल सरकारबाट प्रक्षेपित लक्ष्यअनुरूप प्रदेश नं. १ सरकारले विपद्का कारण हुने क्षतिलाई घटाएर विपद् उत्थानशील प्रदेशको निर्माण गर्ने गरी देहायअनुसारका मापनयोग्य लक्ष्य प्रक्षेपण गरेको छ । प्रस्तुत प्रक्षेपण प्रदेशमा विगत २०६८ देखि २०७५ को ८ वर्षमा विपद्बाट भएको क्षतिलाई वार्षिक औषत क्षति गणना गरी सोअनुरूप प्रक्षेपण गरिएको छ ।

क्रसं.	सूचक	आधार रेखा (२०७५ सम्मको औसत)	अल्पकालीन (२०७८)	मध्यकालीन (२०८१ सम्म)	दीर्घकालीन (२०८७ सम्म)
१	प्रदेशमा विपद्बाट हुने मानवीय मृत्युदर घटाउने				
१.१	विपद् (सडक दुर्घटनाबाहेक) बाट हुने मानवीय मृत्यु (वार्षिक औसत) सङ्ख्या घटाउने	९८	८०	४५	४०
१.२	सडक दुर्घटनाबाट हुने मानवीय मृत्यु (वार्षिक औसत) को सङ्ख्या घटाउने	१००	७०	५०	३०
२	प्रदेशमा विपद्बाट प्रभावित परिवारको सङ्ख्या कम गर्ने				
२.१	विपद्बाट प्रत्यक्ष प्रभावित हुने परिवार (वार्षिक औसत) को सङ्ख्या घटाउने	१७९६	१३००	९००	५००
२.२	विपद्बाट घाइते हुने मानिस (वार्षिक औसत) को सङ्ख्या घटाउने	१६०	१४०	१००	५०

२.३	सडक दुर्घटनाबाट घाइते हुने (वार्षिक औसत) को सङ्ख्या घटाउने	१८००	१५००	११००	७००
२.४	विपदबाट सरकारी, सार्वजनिक र निजी भवन तथा घरमा हुने क्षति (वार्षिक औसत) को सङ्ख्या घटाउने	१७५०	१२००	९००	४००
३	प्रदेशको कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा विपदबाट प्रत्यक्ष रूपमा हुने आर्थिक क्षति कम गर्ने	२%	१.५%	१.२%	०.५%
४	महत्वपूर्ण पूर्वाधार र आधारभूत सेवाहरूमा विपदबाट हुने क्षति र अवरोध कम गरी उत्थानशीलता बढाउने				
४.१	स्वास्थ्य भवनहरूको प्रबलीकरण गरी उत्थानशीलता विकास गर्ने	१५६	२०	७०	१५६
४.२	कक्षा कोठाहरूको मर्मतसम्भार र प्रबलीकरण गरी उत्थानशीलता बढाउने				
४.३	विद्यालय भवनहरूको प्रबलीकरण गरी उत्थानशीलता विकास गर्ने				
४.४	विपद् जोखिम न्यूनीकरणका माध्यमबाट गुणस्तरीय शिक्षाका लागि सुरक्षित विद्यालयको नमूना विकास गर्ने	१४	४२	७०	१४०
४.५	सार्वजनिक र सरकारी भवनहरूको प्रबलीकरण गरी उत्थानशीलता बढाउने		१०००	२०००	१०००
४.६	सांस्कृतिक सम्पदाको प्रबलीकरण गरी उत्थानशीलता विकास गर्ने		१०	३०	५०
४.७	बिमानस्थलहरूको प्रबलीकरण गरी उत्थानशीलता विकास गर्ने		१	३	५
४.८	खानेपानीका संरचनाहरूको मर्मतसम्भार गरी उत्थानशीलता विकास गर्ने		५	५०	१५०
४.९	एकीकृत जलश्रोत व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने		२५	४०	६०

४.१०	उच्च जोखिमयुक्त हिमताल विस्फोटन बाढीको जोखिम न्यूनीकरण गर्ने (सङ्ख्या)	१	१	२	३
४.११	बायो इन्जिनियरीङ् प्रविधिद्वारा नदी किनाराको संरक्षण गर्ने (कि.मी.)	२५००	१०००	२५००	४०००
४.१२	जलाधारहरूको संरक्षण गर्ने (सङ्ख्या)		२५०	४००	७५०
४.१३	सिमसार र स्थानीय पोखरीहरूको संरक्षण गर्ने (सङ्ख्या)		१००	५००	१०००
४.१४	जलवायु स्मार्ट गाउँको विकास		५	१०	२५
४.१५	जलवायु स्मार्ट कृषि विकास गर्ने		३	५०	८०
५	स्थानीय तहहरूमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीति तथा कार्ययोजना तयार गर्ने				
५	स्थानीय तहहरूमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीति तथा कार्ययोजना तयार गर्ने (प्रतिशतमा)		१००	१००	१००
५.२	प्रदेश र स्थानीय तह र सरोकारवाला बीच समन्वय र साझेदारी अभिवृद्धि गर्न संयन्त्र विकास गर्ने (प्रतिशतमा)		१००	१००	१००
५.३	पुनर्लाभ, पुनःस्थापना तथा पुनर्निर्माणका लागि “अझ राम्रो र बलियो निर्माण” को सिद्धान्तअनुरूप श्रोत व्यवस्थापन र कार्यान्वयन गर्ने सरकारी निकायहरूको (प्रतिशतमा)		१००	१००	१००
६	बहुप्रकोप पूर्वसूचना प्रणाली र विपद् जोखिम सूचना तथा आंकलनको उपलब्धता र पहुँचमा बढाउने				
६.१	प्रदेशको कूल क्षेत्रफलमध्ये बहुप्रकोप अनुगमन र पूर्वसूचना प्रणालीको स्थापना र सञ्चालन भएको क्षेत्रफल बढाउने (प्रतिशतमा)		५०	७०	१००

६.२	विपद् प्रभावित क्षेत्रको जनसङ्ख्याको अनुपातमा स्थानीय वा राष्ट्रिय सूचना प्रणाली मार्फत् पूर्वसूचना प्राप्त गर्ने जनसङ्ख्या बढाउने (प्रतिशतमा)	२०	५०	८०	१००
६.३	विपद् जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूमा पूर्वानुमानमा आधारित पूर्वतयारी र प्रतिकार्य योजना भएका स्थानीय तहहरूको (प्रतिशतमा)		१००	१००	१००
६.४	समुदाय स्तरमा विपद् जोखिम सम्बन्धी सूचना तथा जानकारी उपलब्ध गराउने (प्रतिशतमा)		२०	५०	१००
६.५	पूर्वसूचना प्राप्त भएपछि विपद् प्रभावित क्षेत्रबाट सुरक्षित स्थानमा सारिएका जनसङ्ख्या बढाउने (प्रतिशतमा)	२५	५०	१००	१००

उल्लिखित लक्ष्य प्राप्तिका लागि देहायबमोजिमका प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र, रणनीतिक कार्य पहिचान गरिएका छन् । रणनीतिक कार्यको कार्यान्वयनको लागि अध्याय ४ विस्तृत रणनीतिक कार्ययोजना प्रस्तुत गरिएको छ ।

रणनीतिक क्षेत्र १: विपद् जोखिमबारे बुझाइ अभिवृद्धि

- रणनीतिक कार्य १: बहूविपद् जोखिम पहिचान, नक्साङ्कन र सम्प्रेषण
- रणनीतिक कार्य २: विपद् जोखिमसम्बन्धी ज्ञान व्यवस्थापन
- रणनीतिक कार्य ३: विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास र व्यवस्थापन
- रणनीतिक कार्य ४: अन्तरनिकाय समन्वय संयन्त्रको विकास
- रणनीतिक कार्य ५: विषयगत क्षेत्रको जोखिम न्यूनीकरणका लागि क्षमता अभिवृद्धि

रणनीतिक क्षेत्र २: विपद् जोखिम शासकीय पद्धतिको विकास र सुदृढीकरण

- रणनीतिक कार्य ६: सशक्त नीतिगत व्यवस्था
- रणनीतिक कार्य ७: संस्थागत विकास र एवं सुदृढीकरण
- रणनीतिक कार्य ८: विपद् उत्थानशीलताका लागि सामाजिक समावेशीकरण
- रणनीतिक कार्य ९: विपद् उत्थानशीलताका लागि सहकार्य र साझेदारी

रणनीतिक क्षेत्र ३: विपद् उत्थानशीलता अवृद्धिका लागि सार्वजनिक तथा निजी लगानी प्रवर्द्धन

रणनीतिक कार्य १०: उत्थानशीलता अवृद्धिका लागि सरकारी लगानी प्रवर्द्धन

रणनीतिक कार्य ११: विपद् उत्थानशीलता अभिवृद्धिमा सार्वजनिक लगानी प्रवर्द्धन

रणनीतिक कार्य १२: विपद् उत्थानशीलताका लागि निजी लगानी प्रवर्द्धन

रणनीतिक कार्य १३: विपद् जोखिम हस्तान्तरण, बिमा तथा सामाजिक सुरक्षा

रणनीतिक कार्य १४: समुदायमा आधारित विपद् व्यवस्थापन कार्यक्रम प्रवर्द्धन

रणनीतिक क्षेत्र ४: विपद् प्रतिकार्य र पुनःस्थापनका लागि प्रभावकारी पूर्वतयारी

रणनीतिक कार्य १५: प्रभावकारी प्रतिकार्यका लागि सशक्त विपद् पूर्वतयारी

रणनीतिक कार्य १६: बहु-प्रकोप पूर्वसूचना प्रणालीको विकास र विस्तार

रणनीतिक कार्य १७: समन्वय, सूचना व्यवस्थापन र सम्प्रेषण

रणनीतिक कार्य १८: विपद् प्रतिकार्य क्षमता विकास

रणनीतिक कार्य १९: “अझ बलियो र अझ राम्रो” निर्माण सहित पुनर्निर्माण र पुनःस्थापन

अध्याय ४: रणनीतिक प्राथमिकता तथा क्रियाकलाप

प्रदेशको विशिष्ट अवस्था, विपद्का प्रकार र त्यसको प्रभाव तथा जिल्ला स्तर र विषयगत समूहसँग गरिएका परामर्श कार्यशालाबाट प्राप्त सुझावलाई आधार मानेर रणनीतिक क्षेत्र, त्यसअन्तर्गत रणनीति र रणनीतिक क्रियाकलाप पहिचान गरिएका छन् । यसरी पहिचान गरिएका रणनीतिक क्षेत्र, रणनीति र रणनीतिक कार्ययोजना देहाय अनुसार छन्:

४.१. रणनीतिक क्षेत्र १: विपद् जोखिमबारे बुझाइ अभिवृद्धि

प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक प्रकोप र जोखिमको अवस्था तथा यसका विविध आयामबारे प्रदेश तहका मन्त्रालय, सरोकारवाला निकाय र स्थानीय तहमा समेत जानकारी सम्प्रेषण गरी जोखिम न्यूनीकरणलाई प्रभावकारी बनाउन "विपद् जोखिमबारे बुझाइ अभिवृद्धि" लाई पहिलो रणनीतिक क्षेत्र निर्धारण गरिएको छ ।

प्रदेशमा हुने प्रकोपको प्रकार, प्रकृति, बारम्बारता तथा त्यसले पार्ने प्रभावको लेखाजोखा एवं नक्साङ्कनद्वारा पहिचान भएका नतिजालाई सङ्कटासन्न समूहसम्म सम्प्रेषण गरी सचेतना अभिवृद्धि मार्फत् जोखिम न्यूनीकरण गर्नु यस रणनीतिक क्षेत्रको उद्देश्य हो । विपद् जोखिमबारे सबै तहमा बुझाई अभिवृद्धि गरी उत्थानशीलता बढाउन निम्न रणनीतिक कार्य र क्रियाकलाप निर्धारण गरिएको छ:

४.१.१ रणनीतिक कार्य १: बहूविपद् जोखिम पहिचान, नक्साङ्कन र सम्प्रेषण

क्र.सं.	रणनीतिक कार्ययोजना	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
१	भूकम्पीय जोखिम नक्साङ्कन: विज्ञाबाट भूकम्प उच्च जोखिम रहेका क्षेत्र र समुदायको पहिचान र जोखिम नक्साङ्कन गर्ने, गराउने	पहिचान गरिएका भूकम्पीय जोखिम क्षेत्रबारे समुदायले जानकारी पाएका हुनेछन्	२०८१ साल	उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र सरकार खानी तथा भूगर्भ विभाग
२	अन्य प्रकोपको लेखाजोखा र नक्साङ्कन: बाढी, पहिरो, चट्याङ, जनावर आतङ्क लगायतका विपद्जन्य घटना हुने सम्भावित क्षेत्रको छुट्टा छुट्टै जोखिम नक्साङ्कन गरी त्यसको जानकारी सबै	प्राकृतिक र मानवीय कारणबाट उत्पन्न हुने विपद्जन्य जोखिमबारे समुदायले जानकारी पाएका हुनेछन् ।	नियमित	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय तथा प्रदेश विपद् व्यवस्थापन	<ul style="list-style-type: none"> प्रदेश सरकारका सबै मन्त्रालय स्थानीय तह विकास साझेदार

क्र.सं.	रणनीतिक कार्ययोजना	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	तहमा सम्प्रेषण गर्ने, गराउने			प्राधिकरण	
३	सङ्कटासन्नता, क्षमता र जोखिम लेखाजोखा: समुदायमा आधारित विधि तथा औजारको प्रयोग गरी विपद्को सङ्कटासन्नता, क्षमता र जोखिम लेखाजोखा गर्ने, गराउने	प्रदेशका सबै समुदायको विपद् र जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न जोखिम लेखाजोखा भएको हुनेछ	२०८० साल	स्थानीय तह	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय प्रदेश सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय विकास साझेदार
४	विपद् जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजना: बहुविपद् जोखिम न्यूनीकरण गर्न समेत उपयुक्त हुनेगरी जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजना तयार गर्ने, गराउने	जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजना तयार भएर सबै तहमा सम्प्रेषण भएको हुनेछ ।	२०८१ साल	<ul style="list-style-type: none"> भूमि व्यवस्था तथा कृषि विकास मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय विकास साझेदार
५	विकासका विषयगत क्षेत्रको जोखिम लेखाजोखा: कृषि, पशुपालन, शिक्षा, स्वास्थ्य, पर्यटन, उद्योग, सञ्चार, भौतिक पूर्वाधार लगायतका विकासका विषयगत क्षेत्रको जोखिमको पहिचान र नक्सामाङ्कन गर्ने	विकासका विषयगत क्षेत्रमा पर्ने विभिन्न प्रकारका विपद् र त्यसको सम्भावित प्रभावबारे सबै तह र वर्गले जानकारी पाएका हुनेछन् ।	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> विषयगत मन्त्रालयहरू स्थानीय सरकार प्राज्ञिक प्रतिष्ठान तथा विश्वविद्यालयहरू विकास साझेदार
६	वन, वातावरण र जलाधार क्षेत्रको जोखिम पहिचान: जलाधार क्षेत्र, वन, वातावरण र जैविक विविधतामा विपद् तथा जलवायु परिवर्तनका कारण उत्पन्न जोखिम र प्रभावको नक्सामाङ्कन गर्ने ।	वन, वातावरण तथा जैविक विविधताको क्षेत्रमा रहेको जोखिमबारे सरोकारवालाहरू जानकार भएका हुनेछन् ।	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह
७	जलवायु परिवर्तनको प्रभाव लेखाजोखा: जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न विपद् जोखिमको पहिचान र नक्सामाङ्कन गर्ने र सूचना सम्प्रेषण गर्ने	जलवायुजन्य जोखिमबारे सबै तह, समुदाय र वर्गले जानकारी पाएका हुनेछन् ।	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय सरोकारवाला निकायहरू

क्र.सं.	रणनीतिक कार्ययोजना	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
८	हिमतालको जोखिम पहिचान: हिमतालहरूमा भइरहेको विस्तार र विष्फोटनबाट उत्पन्न हुनसक्ने जोखिमको अनुसन्धान र नक्साङ्कन गरी जानकारी प्रवाह गर्ने ।	हिमतालको विस्तार र विष्फोटनबाट उत्पन्न जोखिमबारे सम्बन्धित समुदाय र वर्गले जानकारी पाएका हुनेछन् ।	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय सरोकारवाला निकायहरू
९	प्याण्डामिक महामारीको लेखाजोखा: जलवायु परिवर्तन र अन्य कारणबाट उत्पन्न भएका वा हुने प्याण्डामिक तथा कीटपतङ्गबाट उत्पन्न हुनसक्ने विपद् जोखिम पहिचान, नक्साङ्कन गर्ने ।	प्याण्डामिक महामारी र कीटपतङ्गका कारण उत्पन्न हुनसक्ने विपद् जोखिमबारे जानकारी प्रवाह भएको हुनेछ ।	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> सामाजिक विकास मन्त्रालय भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय सरोकारवाला निकायहरू
१०	सडक दुर्घटनाको जोखिम लेखाजोखा: सडक दुर्घटनाको जोखिम लेखाङ्कन गरी सडक उपयोग र उपभोगबारे जानकारी र सूचना सम्प्रेषण गर्ने	समुदायतहसम्म सडक दुर्घटना र यसको जोखिमबारे चेतना जागृत भएको हुनेछ	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> सामाजिक विकास मन्त्रालय ट्राफिक प्रहरी आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय
११	विपद् जोखिम लेखाजोखाको एकीकृत अभिलेख: प्रत्येक विपद्को छुट्टा छुट्टै जोखिम नक्साङ्कनलाई एकीकृत गरी उच्च, मध्यम र न्यून सङ्कटासन्न क्षेत्रको एकीकृत अभिलेख तयार गर्ने ।	प्रदेशमा बहूविपद् जोखिम नक्साङ्कन भएको हुनेछ ।	२०८१ साल	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र सरकार प्रदेश सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय प्राज्ञिक निकाय अनुसन्धान प्रतिष्ठान विकास साझेदार स्थानीय सरकार
१२	सामाजिक समावेशीकरण तथा सहभागिता: विपद् जोखिमको लेखाजोखा, मापन र नक्साङ्कन गर्दा सामाजिक समावेशीकरण तथा उच्च जोखिममा रहेका समुदाय वा वर्गको सक्रिय सहभागी गराउने ।	जोखिम पहिचान र त्यसको सम्प्रेषणमा विपद्को उच्च जोखिममा रहेका वर्गको सहभागिता भएको हुनेछ	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> प्रदेश सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय प्राज्ञिक निकाय अनुसन्धान प्रतिष्ठान विकास साझेदार स्थानीय सरकार

क्र.सं.	रणनीतिक कार्ययोजना	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
१३	अपाङ्गता मैत्री जोखिम नक्साङ्कन: उल्लिखित प्रक्रियाअनुरूप जोखिम नक्साङ्कन र सम्प्रेषण गर्ने क्रममा लिङ्ग, उमेर र अपाङ्गताका आधारमा जोखिमयुक्त पूर्वाधार तथा आश्रयस्थल पहिचान गरी सार्वजनिक गर्ने ।	सबै उमेर, लिङ्ग, अपाङ्गता भएका व्यक्तिलगायत सबै वर्गले विपद्को जोखिमबारे जानकारी प्राप्त गरेका हुनेछन् ।	नियमित	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• सामाजिक विकास मन्त्रालय • स्थानीय तह • विकास साझेदार • नागरिक समाज
१४	सूचना सम्प्रेषण र जनचेतना अभिवृद्धि: विपद् र जलवायुजन्य जोखिम जोखिमारे सरल र अपाङ्गतामैत्री भाषामा सम्प्रेषण गरी चेतना प्रवाह गर्ने ।	विपद् र जलवायुजन्य जोखिमबारे सबै तह र वर्गले जानकारी प्राप्त गरेका हुनेछन् ।	नियमित	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• प्रदेश सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय • स्थानीय सरकार • प्राज्ञिक निकाय • विकास साझेदार • नागरिक समाज

४.१.२ रणनीतिक कार्य २: विपद् जोखिमसम्बन्धी ज्ञान व्यवस्थापन

क्र.सं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
१५	शैक्षिक पाठ्यक्रममा विपद् जोखिम व्यवस्थापन: सबै तहका शिक्षालयको पाठ्यक्रममा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनसम्बन्धी पाठ्यक्रम निर्माण गरी अध्ययन, अध्यापन गराउने	सबै तहका शिक्षालयमा विपद् जोखिम व्यवस्थापनबारे पठनपाठन भएर दक्ष जनशक्तिको विकास भएको हुनेछ	नियमित	सामाजिक विकास मन्त्रालय	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • स्थानीय सरकार • विकास साझेदार • नागरिक समाज
१६	अध्ययन तथा अनुसन्धान: विपद् तथा जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न हुने जोखिमका विविध पक्षमा अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने	प्रदेशमा हुने विपद् जोखिम पहिचान भई न्यूनीकरणका कार्य अघि बढेका हुनेछन्	नियमित	• प्राज्ञिक तथा अनुसन्धान गर्ने निकाय	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • विश्वविद्यालयहरू • स्थानीय तह • विकास साझेदार

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
१७	अभिलेखीकरण, प्रकाशन र प्रसारण: विपद् र जलवायुजन्य जोखिम नक्साङ्कन तथा लेखाजोखाबाट प्राप्त नतिजा, अध्ययन अनुसन्धान प्रतिवेदन, असल अभ्यास आदिको प्रकाशन र प्रसारण गर्ने	विपद् र जलवायु परिवर्तनसम्बन्धमा भएका अध्ययन, अनुसन्धान र अभ्यासको प्रकाशन र प्रसारण भई सबै तहमा ज्ञान प्रवाह भएको हुनेछ ।	नियमित	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• प्राज्ञिक निकाय • अनुसन्धान सँग सम्बन्धित प्रतिष्ठानहरू • स्थानीय सरकार • दातृ निकाय • विकास साझेदार
१८	सिकाइ केन्द्र स्थापना: विपद् र जलवायु परिवर्तन जोखिम र जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी विषयमा नियमित जानकारी र ज्ञान प्रवाहका लागि प्रदेश र स्थानीय तहमा सिकाइ केन्द्र स्थापना गर्ने ।	प्रदेशमा एक र सबै १३७ स्थानीय तहमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी ज्ञान प्रवर्द्धन भएको हुनेछ	२०८१ सम्ममा	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • स्थानीय तह	• केन्द्र सरकार • प्रदेशका विषयगत मन्त्रालय • दातृ तथा विकास साझेदार • विश्वविद्यालयहरू • नागरिक समाज
१९	प्रशिक्षण कार्यक्रम: विपद् र जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न जोखिम र विकासका विषयगत क्षेत्रमा पर्ने प्रभाव, जोखिम न्यूनीकरण, मानवीय सहायता र विपद् पछिको पुनर्लाभि, पुनर्निर्माण तथा पुनःस्थापनजस्ता विषयमा प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	प्रदेश र स्थानीय तहमा दक्ष जनशक्तिको विकास भई प्रदेशको उत्थानशीलता अभिवृद्धि भएको हुनेछ	नियमित	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • स्थानीय तह	• प्रदेशका विषयगत मन्त्रालय • दातृ तथा विकास साझेदार • निजी क्षेत्र • क्षमता विकासमा संलग्न संस्था तथा निकायहरू • नागरिक समाज

४.१.३ रणनीतिक कार्य ३: विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास र व्यवस्थापन

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
२०	विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास: भौगोलिक सूचना प्रणालीमा	सबै तह र समुदायमा विपद् र जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी	नियमित	• आन्तरिक मामिला तथा कानून	• प्रदेशका विषयगत मन्त्रालय

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	आधारित विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास गर्ने र केन्द्र र स्थानीय तहबाट तयार भएका सूचना प्रणालीसँग सञ्जालीकरण गर्ने	सूचना तथा विस्तृत तथ्याङ्क उपलब्ध भएको हुनेछ ।		मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय तह दातृ तथा विकास साझेदार निजी क्षेत्र नागरिक समाज
२१	सञ्चार तथा सूचना सम्प्रेषण कार्यविधि तयारी: सञ्चार माध्यमसँग साझेदारी तथा सामाजिक सञ्जालको उपयोग गरी प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद् जोखिम सूचना सम्प्रेषणका लागि मोबाइल एप्स, वेबसाइट र विभिन्न सामाजिक सञ्जालको अधिकतम उपयोग गर्ने	विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा समाजका सबै वर्गको पहुँच सुनिश्चित भएर प्रदेशको विपद् उत्थानशीलता अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय सामाजिक विकास मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> प्रदेशका विषयगत मन्त्रालय स्थानीय तह सञ्चारमाध्यम निजी क्षेत्र दातृ तथा विकास साझेदार नागरिक समाज
२२	सूचना प्रविधिको विकास र विस्तार: महिला, वृद्धवृद्धा, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्तिजस्ता सङ्कटासन्न समूहबीच विपद् जोखिमसम्बन्धी सूचना आदान-प्रदानका लागि सूचना प्रविधि हस्तान्तरणका विधि अपनाउन आवश्यक कार्यविधि बनाउने	विपद्को उच्च जोखिममा रहेका नागरिक, समुदाय र वर्ग विपद्को जोखिमबारे जानकारी भएर त्यसको सामना गर्न सक्ने भएका हुनेछन् ।	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय सामाजिक विकास मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> प्रदेशका विषयगत मन्त्रालय स्थानीय तह सञ्चारमाध्यम निजी क्षेत्र दातृ तथा विकास साझेदार नागरिक समाज
२३	नागरिक सचेतना अभिवृद्धि: विभिन्न सञ्चार माध्यम र साधनको प्रभावकारी उपयोग गरी नागरिक र समुदायलाई विपद् र जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न जोखिमबारे जानकारी सम्प्रेषण गर्ने	विपद् जोखिम तथा जलवायु परिवर्तनबारे नागरिकमा सचेतना अभिवृद्धि भएको हुनेछ	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय सामाजिक विकास मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> प्रदेशका विषयगत मन्त्रालय स्थानीय तह सञ्चारमाध्यम निजी क्षेत्र नागरिक समाज
२४	सूचना साझेदारी: विपद् जोखिमबारे समुदायमा	विपद् जोखिम तथा जलवायु परिवर्तनबारे	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला 	<ul style="list-style-type: none"> प्रदेशका विषयगत

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	सूचना सम्प्रेषण गरी सचेतना अभिवृद्धि सरकारी निकाय, नागरिक समाज, सामुदायिक संगठनहरू, विकास साझेदार, राजनीतिक दल र तिनका भातृ सङ्गठनहरूबीच सहकार्य संयन्त्र विकास गर्ने।	नागरिकमा सचेतना अभिवृद्धि भएर विपद्को सामना क्षमता विकास भएको हुनेछ		तथा कानून मन्त्रालय • सामाजिक विकास मन्त्रालय	मन्त्रालय • स्थानीय तह • सञ्चारमाध्यम • निजी क्षेत्र • दातृ तथा विकास साझेदार • नागरिक समाज

४.१.४ रणनीतिक कार्य ४: अन्तरनिकाय समन्वय संयन्त्रको विकास

क्रसं.	रणनीतिक कार्ययोजना	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
२५	समन्वय संयन्त्रको विकास: प्रदेश र स्थानीय तहहरू, अन्तर-प्रदेश र अन्तर-स्थानीय तहहरूबीच समन्वय र सहकार्य संयन्त्रको विकास गर्ने।	प्रदेशहरू र स्थानीय तहबीच समन्वयको विकास भएर विपद् न्यूनीकरणका लागि सहकार्य विकास भएको हुनेछ।	२०७८	• मुख्य मन्त्रीको कार्यालय	• केन्द्र सरकार • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • जिसस • स्थानीय तह
२६	अन्तरदेशीय समन्वय संयन्त्रको विकास: छिमेकी देशसँग नदीको उपयोग, बाढी, पहिरो, र हिमतालजस्ता अन्तरदेशीय प्रकृतिका विपद्को जोखिम न्यूनीकरणका लागि केन्द्र सरकारमार्फत् समन्वय संयन्त्रको विकास गर्ने।	अन्तरदेशीय प्रकृतिका विपद्को जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनमा अन्तरदेशीय सहकार्य अभिवृद्धि भएको हुनेछ।	२०८१ साल	• मुख्य मन्त्रीको कार्यालय	• केन्द्र सरकार • मुख्य मन्त्रीको कार्यालय • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय
२७	साझा प्रादेशिक ढाँचाको तयारी: विपद्को प्रकार, प्रकृति, आवृत्ति र प्रभावका आधारमा बहुविपद् जोखिम आँकलन, नक्साङ्कन र जोखिम न्यूनीकरणका लागि साझा कार्यढाँचा विकास गर्ने।	समान प्रकृतिका विपद्को सामना गर्न सबै प्रदेशको कार्य र उपलब्धिमा एकरूपता आएको हुनेछ।	२०७८ सालसम्म	• मुख्य मन्त्रीको कार्यालय	• केन्द्र सरकार • मुख्य मन्त्रीको कार्यालय • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • जिसस

क्रसं.	रणनीतिक कार्ययोजना	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
					• जिविव्यस
२८	सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन: प्रकोपको प्रकृति, प्रकार, आवृत्ति र प्रभावसम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन, लेखाजोखामा प्रदेश र स्थानीयत तहबीच एकरूपता कायम गर्ने ।	विपद् र त्यसको जोखिम तथा प्रभावसम्बन्धी तथ्याङ्कमा एकरूपता कायम भएको हुनेछ ।	नियमित	• प्रदेश आपत्कालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र	• स्थानीय तह • जिसस • जिविव्यस • नेरेसो, प्रदेश शाखा • विकास साझेदार
२९	पूर्वाधार निर्माणमा समन्वय: प्रदेश र स्थानीय तहमा सुरक्षित र भरपर्दो रूपमा पूर्वाधार निर्माण र सञ्चालनका लागि प्रभावकारी समन्वय गर्ने	विकास निर्माणका कार्यमा सरोकारवाला मन्त्रालय र निकाय बीच समन्वय भएर विपद् उत्थानशील प्रदेशको विकासमा भएको हुनेछ ।	नियमित	• मुख्य मन्त्रीको कार्यालय • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• स्थानीय तह • जिसस • जिविव्यस • नेरेसो, प्रदेश शाखा • विकास साझेदार

४.१.४ रणनीतिक कार्य ५: विषयगत क्षेत्रको जोखिम न्यूनीकरणका लागि क्षमता अभिवृद्धि

क्रसं.	रणनीतिक कार्ययोजना	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
३०	विपद् प्रशिक्षण केन्द्रको स्थापना: विपद् र जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी जोखिम न्यूनीकरण र खोज तथा उद्धार क्षमता विकासका लागि प्रदेश स्तरीय प्रशिक्षण केन्द्रको स्थापना गर्ने	विपद् र जलवायुजन्य जोखिम सम्बन्धी विषयमा ज्ञान अभिवृद्धि र प्रवर्द्धन भएर दक्ष जनशक्तिको विकास भएको हुनेछ ।	२०८७ साल	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• केन्द्र सरकार • विषयगत मन्त्रालय • सुरक्षा निकाय • प्राज्ञिक संस्था • विकास साझेदार
३१	प्रशिक्षण सामग्री उत्पादन: प्रदेशमा हुने विपद्को प्रकार, प्रकृति, आवृत्ति र जलवायु परिवर्तनको प्रभावअनुरूप प्रशिक्षण सामग्री उत्पादन गर्ने ।	प्रदेशको विपद् र जलवायु परिवर्तनको प्रभावमा आधारित प्रशिक्षण सामग्री उत्पादन भएर दक्ष जनशक्ति उत्पादनमा योगदान पुगेको हुनेछ ।	२०७७	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• विषयगत मन्त्रालय • सुरक्षा निकाय • प्राज्ञिक संस्था • विकास साझेदार

क्रसं.	रणनीतिक कार्ययोजना	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
३२	विपद् जोखिम व्यवस्थापन प्रशिक्षण प्रशिक्षक उत्पादन: प्रदेश र सबै स्थानीय तहमा विपद् जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी दक्ष प्रशिक्षकको उत्पादन गरी स्थानीय तह र समुदायको क्षमता विकासमा परिचालन गर्ने ।	विपद् र जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरणका लागि दक्ष जनशक्तिको विकास भएको हुनेछ ।	२०७८ सालसम्म र नियमित	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• स्थानीय तह • जिसस • जिविव्यस • नेरेसो, प्रदेश शाखा • विकास साझेदार
३३	विपद् जोखिम न्यूनीकरण मूलप्रवाहीकरण जनशक्ति विकास: विषयगत विकास योजनामा जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक मानव संसाधनको विकास गर्ने ।	विकासका विषयगत क्षेत्रमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका लागि प्रदेश र स्थानीय तहमा समेत दक्ष मानवशक्ति उपलब्ध भएको हुनेछ ।	नियमित	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• केन्द्र सरकार • स्थानीय तह • जिसस • जिविव्यस • नेरेसो, प्रदेश शाखा • विकास साझेदार
३४	सामुदायिक क्षमता विकास: समुदायमा आधारित विपद् व्यवस्थापन समिति र अन्य विषयगत समूहहरूमा स्थानीय तह मार्फत् विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि क्षमता विकास गर्ने ।	प्रदेशका सबै स्थानीय तहका सङ्घटन समूहहरूको विपद् जोखिम न्यूनीकरण र विपद् सामना क्षमता विकास भएको हुनेछ ।	नियमित	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• केन्द्र सरकार • स्थानीय तह • जिसस • जिविव्यस • नेरेसो, प्रदेश शाखा • विकास साझेदार
३५	शैक्षिक क्षेत्रमा जनशक्तिको विकास: सुरक्षित विद्यालयको सुनिश्चितताका लागि शिक्षा आयोग, शिक्षा तथा संस्कृति मन्त्रालय र शिक्षा मानव स्रोत केन्द्रबाट स्वीकृत मार्गदर्शन अनुरूप विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा दक्ष जनशक्ति विकास गर्ने ।	प्रदेशका सबै शिक्षालयमा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि दक्ष जनशक्तिको विकास भएको हुनेछ ।	२०८१ र नियमित	• सामाजिक विकास मन्त्रालय	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • स्थानीय तह • जिसस • जिविव्यस • नेरेसो, प्रदेश शाखा • विकास साझेदार

क्रसं.	रणनीतिक कार्ययोजना	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
३६	खोज तथा उद्धार जनशक्तिको विकास: खोज तथा उद्धारमा संलग्न हुने सुरक्षा निकाय, स्वयंसेवक दल, सगरमाथा टिन्स क्लब र समुदायमा आधारित संस्थाहरूको खोज तथा उद्धार क्षमता विकास गर्ने ।	विपद्का समयमा खोज, उद्धार र मानवीय सहयोगमा परिचालन हुने स्थानीय जनशक्तिको विकास भएको हुनेछ		<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय सामाजिक विकास मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> सुरक्षा निकायहरू स्थानीय तह जिसस जिविव्यस नेरेसो, प्रदेश शाखा विकास साझेदार
३७	सामाजिक समावेशी र अपाङ्गमैत्री जनशक्तिको विकास: विपद्को उच्च जोखिममा रहेका बालबालिका, महिला, वृद्धवृद्धा, अपाङ्गता भएका व्यक्तिको चेतना र दक्षता विकासका लागि उपयुक्त जनशक्तिको विकास गर्ने ।	विपद्को उच्च जोखिममा रहेका वर्गमा विपद् जोखिम व्यवस्थापन र विपद्का समयमा जीवन सुरक्षासम्बन्धी ज्ञान अभिवृद्धि भएर मानवीय क्षति न्यून भएको हुनेछ ।	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय सामाजिक विकास मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> सुरक्षा निकायहरू स्थानीय तह जिसस जिविव्यस नेरेसो, प्रदेश शाखा विकास साझेदार
३८	स्थानीय तथा परम्परागत ज्ञान, सीप र प्रविधिको विकास: विपद् जोखिम व्यवस्थापनसम्बन्धी स्थानीय तथा परम्परागत ज्ञान, सीप र प्रविधिको अभिलेखीकरण र प्रवर्द्धन गरी आधुनिक ज्ञान, सीप र प्रविधिसँग सामञ्जस्य गरी उपयोग गर्ने ।	विपद् जोखिम व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनसम्बन्धी प्रदेशमा रहेको परम्परागत ज्ञान, सीप र प्रविधिको उपयोग भएको हुनेछ	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय सामाजिक विकास मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> सुरक्षा निकायहरू स्थानीय तह जिसस जिविव्यस नेरेसो, प्रदेश शाखा विकास साझेदार
३९	प्रविधिको विकास र हस्तान्तरण: प्रदेशमा विपद् तथा जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरण प्रविधिको विकास गर्ने र अन्तर्राष्ट्रिय प्रविधिको हस्तान्तरणका लागि विश्वसमुदायसँग साझेदारी विकास गर्ने ।	विपद् जोखिम व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका लागि प्रदेशको क्षमता सुहाउँदो प्रविधिको विकास र विस्तार भएको हुनेछ ।	२०८१ र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र सरकार प्राज्ञिक संस्था दातृ निकाय विकास साझेदार

४.२. रणनीतिक क्षेत्र २: विपद् जोखिम शासकीय पद्धतिको विकास र सुदृढीकरण

विपद्को प्रकार, बारम्बारता र त्यसको जोखिम र प्रभावलाई सरल रूपमा बुझ्ने, न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन गर्ने प्रयासको मूल स्तम्भको रूपमा विपद् जोखिम सुशासनलाई लिन सकिन्छ । विपद् जोखिम शासकीय पद्धतिले विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा न्यूनीकरणमा नागरिकको चासो र प्रत्यक्ष सहभागितालाई सुनिश्चित गर्दछ । विपद् जोखिम शासकीय पद्धतिले विपद्बाट सुरक्षित रहन, पूर्वतयारी गर्न, व्यवस्थापन गर्न र पुनर्लाभ तथा पुनर्निर्माण एवं पुनःस्थापनका चरणमा काम गर्ने साधन, स्रोत र क्षमता जुटाउने कुरा सुनिश्चित गर्दछ ।

विपद् जोखिम सुशासनलाई सुदृढ बनाउन यस रणनीतिक क्षेत्रअन्तर्गत देहाय बमोजिमका रणनीतिक कार्यहरू निर्धारण गरिएका छन्:

४.२.१ रणनीतिक कार्य ६: सशक्त नीतिगत व्यवस्था

क्र.सं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
४०	विषयगत कानूनी व्यवस्था: विकासका विषयगत क्षेत्रमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण मूलप्रवाहीकरण गर्न सम्बन्धित विषयका कानून, नियम र नीतिहरूमा आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।	विकासका सबै विषयगत क्षेत्रमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण मूलप्रवाहीकरण भएको हुनेछ ।	२०८१ साल	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • प्रदेश सभा • सरोकारवाला मन्त्रालय
४१	विपद् व्यवस्थापन नियमावली तर्जुमा: विपद् व्यवस्थापन ऐन, २०७५ (पहिलो संशोधन, २०७६) को प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न विपद् व्यवस्थापन नियमावली तयार गर्ने ।	विपद् व्यवस्थापन ऐन, २०७५ (पहिलो संशोधन, २०७६) को प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।	२०७७ साल	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• प्रदेश विपद् व्यवस्थापन परिषद • प्रदेश विपद् व्यवस्थापन कार्यकारी समिति • प्रदेश सभा
४२	विपद् प्रभाव मूल्याङ्कन मार्गदर्शन: उत्थानशील प्रदेशको विकासका लागि विकास योजनाहरू सञ्चालन गर्नु पहिले	विकास निर्माणका प्रक्रियामा विपद् जोखिम न्यूनीकरण भएर उत्थानशीलता अभिवृद्धि भएको	२०७६	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• प्रदेश विपद् व्यवस्थापन परिषद • प्रदेश विपद् व्यवस्थापन कार्यकारी समिति

क्र.सं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	सम्भावित विपद्को जोखिम लेखाजोखा र विश्लेषण गर्न विपद् प्रभाव मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण गर्ने ।	हुनेछ ।		•	<ul style="list-style-type: none"> सरोकारवाला मन्त्रालय स्थानीय तह विकास साझेदार
४३	निर्देशिका, मार्गदर्शन र कार्यसञ्चालन विधिहरू तयारी: यस रणनीतिक कार्ययोजना अनुरूप निर्माण वा सुधार हुने संस्थागत व्यवस्था र त्यसको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक मार्गदर्शन, निर्देशिका र कार्य सञ्चालन विधिहरू तयार गर्ने ।	विपद् उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन भई प्रदेश उत्थानशीलता तर्फ अग्रसर भएको हुनेछ ।	२०७८ र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> मूख्य मन्त्रीको कार्यालय तथा मन्त्री परिषद प्रदेश विपद् व्यवस्थापन परिषद प्रदेश विपद् व्यवस्थापन कार्यकारी समिति स्थानीय तह

४.२.२ रणनीतिक कार्य ७: संस्थागत विकास र एवं सुदृढीकरण

विपद् जोखिम व्यवस्थापनका कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन मौजुदा संस्थागत संरचनामा थप सुधार गर्नु आवश्यक छ । विपद् व्यवस्थापन ऐन, २०७५ (पहिलो संशोधन, २०७६), सङ्घीय व्यवस्था र अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यासलाई समेत दृष्टिगत गरी विपद् जोखिम व्यवस्थापनका लागि अधिकार सम्पन्न प्रदेश विपद् व्यवस्थापन नियमा स्थापना एवं विषयगत मन्त्रालय र मातहत कार्यालयहरूमा विपद् व्यवस्थापन शाखा वा इकाई गठन गरी संस्थागत सुदृढीकरणका कार्य गर्नेगरी देहायका रणनीतिक कार्ययोजना निर्धारण गरिएका छन्:

क्र.सं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
४४	समितिहरूको गठन: प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद् व्यवस्थापन समिति तथा संस्थागत संरचना विकास गर्न समयबद्ध कार्ययोजना बनाई लागू गर्ने	प्रदेशसहित सबै स्थानीय तह र वडामा विपद् व्यवस्थापन समिति गठन भएका हुनेछन् ।	२०७७ साल	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह 	<ul style="list-style-type: none"> सरोकारवाला मन्त्रालय नेरेसो, प्रदेश शाखा विकास साझेदार
४५	प्रदेश विपद् व्यवस्थापन निकायको स्थापना: विपद् उत्थानशील प्रदेशको विकासका लागि	विपद् उत्थानशील प्रदेशको विकासका लागि संस्थागत व्यवस्था सुदृढ	२०७८ साल	<ul style="list-style-type: none"> विपद् व्यवस्थापन परिषद आन्तरिक 	<ul style="list-style-type: none"> मूख्य मन्त्रीको कार्यालय विकास साझेदार

क्र.सं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	अधिकारसम्पन्न निकायको स्थापना गर्ने	भएको हुनेछ ।		मामिला तथा कानून मन्त्रालय	
४६	विषयगत भूमिका निर्धारण: प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारी निकायका साथै सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रहरूको भूमिका र जिम्मेवारी निर्धारण गर्ने ।	प्रदेश सरकार मातहतका निकाय र सरोकारवालाको कार्यजिम्मेवारी स्पष्ट भएको हुनेछ ।	२०८१ साल	मूख्य मन्त्रीको कार्यालय तथा मन्त्री परिषद	<ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • प्रदेश सभा • सरोकारवाला मन्त्रालय
४७	विपद् व्यवस्थापन शाखा गठन गर्ने: प्रदेशका सबै मन्त्रालय र मातहतका विभागहरूमा विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन शाखाको स्थापना गर्ने	प्रदेशका निकायमा विपद् जोखिम व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन अनुकूलका लागि जिम्मेवारी प्राप्त शाखा सक्रिय भएका हुनेछन् ।	२०७९ साल	• मूख्य मन्त्रीको कार्यालय	<ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय
४८	अनुगमन इकाईको स्थापना: सार्वजनिक सेवा तथा पूर्वाधारहरूमा विपद् जोखिम व्यवस्थापनलाई सुनिश्चित गर्न नागरिकको सहभागिता रहेको अनुगमन इकाई गठन गर्ने ।	विपद् जोखिम न्यूनीकरणका क्षेत्रमा भएका कार्यको कार्यको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन भएको हुनेछ ।	२०७८	• मूख्य मन्त्रीको कार्यालय	<ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय
४९	सम्मान तथा पुरस्कारको व्यवस्था: विपद् जोखिम व्यवस्थापनमा उत्कृष्ट कार्य गर्ने व्यक्ति तथा संस्थालाई सम्मान वा प्रोत्साहनका लागि कदर, पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने ।	विपद् जोखिम व्यवस्थापनका क्षेत्रमा उत्कृष्ट कार्य गर्ने वातावरण तयार भएको हुनेछ ।	नियमित	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> • प्रदेश विपद् व्यवस्थापन परिषद • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय
५०	सडक सुरक्षा इकाई: नागरिक प्रतिनिधिको समेत सहभागितामा प्रदेश सडक सुरक्षा इकाई गठन गर्ने	प्रदेशमा सडक दुर्घटना न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।	२०८०	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> • प्रदेश विपद् व्यवस्थापन परिषद • भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय

क्र.सं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
५१	सडक सुशासन सुदृढीकरण: सडक सुरक्षालाई दृष्टिगत गरी सडकको उपयोग, मर्मतसम्भार, अतिक्रमण नियन्त्रण, क्षमताअनुसार भारवहन सीमा निर्धारण गर्ने।	सडक सुशासन सुनिश्चित भएर सडक दुर्घटना न्यून भई सुरक्षित सडकको विकास भएको हुनेछ।	नियमित	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय प्रदेश ट्राफिक प्रहरी नागरिक समाज

४.२.३ रणनीतिक कार्य ८: विपद् उत्थानशीलताका लागि सामाजिक समावेशीकरण

क्र.सं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
५२	समावेशी पद्धतिको विकास: विपद् जोखिम व्यवस्थापनका सबै प्रक्रियामा लैङ्गिक संवेदनशील र समावेशी पद्धति कार्यान्वयनमा ल्याउने।	प्रदेशका सबै तहमा विपद् जोखिम व्यवस्थापन लैङ्गिक मैत्री भएर सबै वर्ग विपद्बाट उत्थानशील भएका हुनेछन्।	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय सामाजिक विकास मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> जिसस जिविव्यस नेरेसो, प्रदेश शाखा नजी क्षेत्र सञ्चारमाध्यम विकास साझेदार
५३	विपद् जोखिम सुशासनको सबलीकरण: विपद्को सङ्कटासन्नता र जोखिममा रहेका समूहलाई विपद् व्यवस्थापनका सबै चरणमा अर्थपूर्ण सहभागिता गराई उनीहरूको सशक्तिकरण र साझेदारीको प्रवर्द्धन गर्ने	समाजका सबै तह, तप्का र वर्गका नागरिक विपद् जोखिम व्यवस्थापनका कार्यमा सक्रिय भएर उत्थानशीलता अभिवृद्धिमा सहभागी भएका हुनेछन्	नियमित	सामाजिक विकास मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह नागरिक समूह जिविव्यस नेरेसो निजी क्षेत्र सञ्चारमाध्यम विकास साझेदार
५४	विशेष वर्गका लागि विशेष कार्यक्रम: समाजका सीमान्तीकृत समूह, महिला, अपाङ्ग, बालबालिका तथा वृद्धवृद्धाहरू र अति सङ्कटासन्न समूहहरूका	सीमान्तीकृत समूहमा विपद् जोखिम व्यवस्थापनका कार्य सञ्चालन भएर जीवन रक्षा र जीविकोपार्जनमा सुधार भएको	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> सामाजिक विकास मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह नागरिक समूह जिविव्यस नेरेसो

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	लागि प्राथमिकताका आधारमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी विशेष कार्यक्रमहरूको विकास गरी सञ्चालन गर्ने ।	हुनेछ ।			<ul style="list-style-type: none"> • नजी क्षेत्र • सञ्चारमाध्यम • विकास साझेदार

४.२.४ रणनीतिक कार्य ९: विपद् उत्थानशीलताका लागि सहकार्य र साझेदारी

विपद् उत्थानशील प्रदेशको निर्माण गर्न सहकार्य र साझेदारी अभिवृद्धि गर्न देहायका क्रियाकलाप सञ्चालन गरिनेछन् तथापि, समयानुकूल अन्य क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु पर्ने भएमा यसबाट कुनै अवरोध हुनेछैन ।

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
५५	आपत्कालीन कार्य सञ्चालन केन्द्रको स्थापना: प्रदेश र सबै स्थानीय तहमा आपत्कालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र स्थापना गरी केन्द्रीय आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रसँग सञ्जालीकरण गर्ने ।	आपत्कालीन कार्य सञ्चालन केन्द्रको स्थापनाले विपद् व्यवस्थापन सुदृढ भएको हुनेछ ।	२०७८	<ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • स्थानीय तह 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रदेश विपद् व्यवस्थापन परिषद • केन्द्रीय आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र • विकास साझेदार
५६	स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रको स्थापना: विपद्का समयमा स्वास्थ्य सेवालाई प्रभावकारी बनाउन प्रदेशमा स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र स्थापना गर्ने	विपद्बाट प्रभावित आपत्कालीन समयमा स्वास्थ्य सेवा प्रभावकारी भएको हुनेछ ।	२०८१ साल	<ul style="list-style-type: none"> • सामाजिक विकास मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • विकास साझेदार
५७	विपद् जोखिम न्यूनीकरण मञ्चको स्थापना: विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय कार्यमञ्चसँग	विपद् जोखिम सुशासन सबै तहमा सुदृढ भएको हुनेछ ।	२०७७ र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिक मामिला तथा कानून 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रदेश सरकारका सबै मन्त्रालयहरू • नागरिक समूह

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	समन्वय गरी नागरिक समाजका सबै अङ्गको सहभागितामा प्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण मञ्च स्थापना गर्ने र स्थानीय तहमा समेत प्रवर्द्धन गर्ने			मन्त्रालय • स्थानीय तह	• जिसस • जिविव्यस • नेरेसो • निजी क्षेत्र • सञ्चारमाध्यम • विकास साझेदार
५८	संस्थागत सञ्जालीकरणमा प्रवर्द्धन: प्रदेश तथा स्थानीय तहमा विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा कार्यरत निकाय, रेडक्रस अभियान, समुदायमा आधारित समितिहरू र सामुदायिक संस्थाहरूको सञ्जालीकरणलाई प्रोत्साहित गर्ने	विपद् जोखिम व्यवस्थापनका क्षेत्रमा प्रदेशमा कार्यरत गैरसरकारी संस्था, समुदायमा आधारित संस्था र नागरिक समाजबीच सहकार्य र साझेदारी विकास भएको हुनेछ ।	नियमित	• सामाजिक विकास मन्त्रालय • स्थानीय तह	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • जिसस • जिविव्यस • नेरेसो • निजी क्षेत्र • नागरिक समूह • सञ्चारमाध्यम • विकास साझेदार

४.३. रणनीतिक क्षेत्र ३: विपद् उत्थानशीलता अवृद्धिका लागि सार्वजनिक तथा निजी लगानी प्रवर्द्धन:

विपद् उत्थानशील प्रदेशको विकासका लागि जोखिम न्यूनीकरणका विभिन्न पक्षमा लगानी बढाउनु आवश्यक हुन्छ । यस सन्दर्भमा विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा भइरहेका कार्यलाई थप प्रभावकारी र प्रतिफलमुखी बनाउन "विद्यमान जोखिम न्यूनीकरणका लागि भइरहेको लगानीमा सार्वजनिक निजी लगानी अभिवृद्धि" गरिनेछ । यसका लागि देहायअनुसार पाँचओटा रणनीतिक कार्य गरिनेछ:

४.३.१ रणनीतिक कार्य १०: उत्थानशीलता अवृद्धिका लागि सरकारी लगानी प्रवर्द्धन

क्र.सं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
५९	पूर्वाधारमा जोखिम न्यूनीकरण लगानी: सरकारी, सार्वजनिक भवन, विद्यालय, सडक, पुल, कलभर्ट, खानेपानीका पूर्वाधार, विद्युत् वितरण, सञ्चारका साधनलगायतका भौतिक पूर्वाधार निर्माण सम्बन्धी कार्यक्रम तर्जुमा, डिजाइन र निर्माण गर्दा जोखिम न्यूनीकरणका लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्था गर्ने ।	प्रदेश सरकार र स्थानीय तहबाट हुने लगानीमा निर्माण हुने सबै प्रकारका भौतिक पूर्वाधार र संरचना विपद् उत्थानशील भएका हुनेछन् ।	नियमित	भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालय स्थानीय तह	<ul style="list-style-type: none"> आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय विषयगत मन्त्रालयहरू स्थानीय तह प्रदेश योजना आयोग आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय
६०	पूर्वाधारहरूको प्रबलीकरण: जोखिमयुक्त अवस्थामा रहेका विद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी, खानेपानीका संरचना, सरकारी तथा सार्वजनिक भवनहरू, ऐतिहासिक सम्पदा र सांस्कृतिक धरोहरहरू, जलविद्युत् गृह, आदिको प्रबलीकरणमा लगानी बढाउने	कमजोर भौतिक संरचनाको प्रबलीकरण भई विपदबाट हुने क्षति तथा नोक्सानी न्यून हुने भएर आधारभूत सेवा प्रवाह अवरोध मुक्त भएका हुनेछन् ।	नियमित २०८७	भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र सरकार प्रदेश योजना आयोग आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय प्रदेश सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू स्थानीय तह विकास साझेदार
६१	सीमान्तीकृत वर्गको क्षमता	विपद्को उच्च	नियमित	• सामाजिक	• आर्थिक मामिला तथा

क्र.सं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	विकास: विपद्को उच्च जोखिममा रहेका तथा कमजोर अर्थिक अवस्था भएका सीमान्तीकृत वर्ग तथा समुदायको आवश्यकता बमोजिम जीविकोपार्जन तथा आर्थिक विकासमा सुधार गरी उत्थानशीलता बढाउन रोजगारी, सीप विकास तथा स्वास्थ्य सेवासँग सम्बन्धित कार्यक्रम सञ्चालन गर्न लगानी गर्ने	जोखिममा रहेका वर्गमा विपद्को सामना गर्ने र जोखिम न्यूनीकरणमा पुनर्लगानी गर्ने क्षमता विकास भएको हुनेछ ।		विकास मन्त्रालय • स्थानीय तह • नागरिक स्वयं	योजना मन्त्रालय • प्रदेश सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू • प्रदेश योजना आयोग • विकास साझेदार • नागरिक समाज
६२	सुरक्षित पर्यटन प्रवर्द्धन: पर्यटकीय क्षेत्रमा निर्माण हुने पूर्वाधार तथा पदमार्गलाई सुरक्षित र विपद् जोखिमरहित बनाउन लगानी अभिवृद्धि गर्ने ।	पर्यटकीय क्षेत्र र पदमार्ग विपद्को जोखिमबाट उत्थानशील भई पर्यटन प्रवर्द्धनमा योगदान मिलेको हुनेछ ।	नियमित	• उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	• प्रदेश सरकारका अन्य सम्बन्धित मन्त्रालयहरू • प्रदेश योजना आयोग • पर्यटन व्यवसायी • विकास साझेदार • नागरिक समाज
६३	सुरक्षित विद्यालय निर्माण: शिक्षालयहरूको संरचनागत तथा गैरसंरचनात्मक जोखिम न्यूनीकरणमा लगानी वृद्धि गर्ने ।	विद्यालयमा रहेको विपद् जोखिम न्यूनीकरण भएर गुणस्तरीय सिकाइ वातावरण सुनिश्चित भएको हुनेछ ।	नियमित २०८६ साल	• सामाजिक विकास मन्त्रालय • स्थानीय तह • विद्यालय व्यवस्थापन समिति	• केन्द्र सरकार • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • प्रदेश योजना आयोग • दातृ निकाय • विकास साझेदार • नागरिक समाज
६४	उत्थानशील स्वास्थ्य सेवाको विकास: प्रदेश र स्थानीय तहमा स्वास्थ्य सेवालार्ई प्रभावकारी र सुदृढ बनाउन अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी, स्वास्थ्य केन्द्र, उपस्वास्थ्य	प्रदेश र स्थानीय तहमा रहेका वा स्थापना हुने स्वास्थ्यसेवा प्रदायक संस्थाहरू विपद् उत्थानशील भएर निर्वाध सेवा प्रदान	निरन्तर २०८६	• सामाजिक विकास मन्त्रालय • स्थानीय तह	• केन्द्र सरकार • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • प्रदेश योजना आयोग • दातृ निकाय • विकास साझेदार • नागरिक समाज

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	चौकीको संरचनात्मक र गैरसंरचनात्मक सुदृढीकरण र उपकरणमा लगानी अभिवृद्धि गर्ने ।	गर्न सक्षम भएका हुनेछन् ।			
६५	सुरक्षित सडकको विकास: सडक निर्माणका क्रममा नै सम्भावित दुर्घटना न्यूनीकरणका उपाय अवलम्बन गर्ने र सडकको उपयोगबारे चेतना अभिवृद्धि गरी सडक सुशासन सुनिश्चित गर्न लगानी बढाउने	प्रदेशभित्र निर्माण हुने सडकहरू सुरक्षित तथा सडकको उपयोगबारे नागरिक सुसूचित भई उत्थानशीलता अभिवृद्धि भएका हुनेछन् ।	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> मूख्य मन्त्रीको कार्यालय आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय प्रदेश ट्राफिक प्रहरी स्थानीय तह
६६	वैकल्पिक सडक वा मार्गमा लगानी गर्ने: मुख्य, सहायक राजमार्ग र भित्री मार्गहरूको आपत्कालीन रणनीतिक महत्व पहिचान गरी तिनको प्रवलीकरण गरेर उत्थानशीलता बढाउने । वैकल्पिक मार्गको स्पष्ट पहिचान र प्राथमिकीकरण गर्ने ।	जोखिममा रहेका भित्री वा वैकल्पिक सडकहरू सुरक्षित भएका हुनेछन् ।	२०८७	<ul style="list-style-type: none"> भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय प्रदेश योजना आयोग स्थानीय तह दातृ निकाय विकास साझेदार
६७	कृषि क्षेत्रको जोखिम न्यूनीकरण: विपद् र जलवायु परिवर्तनबाट कृषि क्षेत्रमा पर्ने प्रभाव न्यून भएर कृषि उत्पादनमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	विपद् र जलवायु परिवर्तनबाट कृषि क्षेत्रमा पर्ने प्रभाव न्यून भएर कृषि उत्पादनमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	२०७९ र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> नेपाल सरकार आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय मौसम विज्ञान विभाग दातृ निकाय विकास साझेदार
६८	विपद् जोखिम न्यूनीकरण मूलप्रवाहीकरण: विकासका विषयगत क्षेत्रका योजना तर्जुमा तथा	विकासका विषयगत क्षेत्रमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण भएर विपद्	२०८० साल नियमित	<ul style="list-style-type: none"> प्रदेश योजना आयोग मूख्य 	<ul style="list-style-type: none"> नेपाल सरकार प्रदेश सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय र निकायहरू

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	कार्यान्वयनमा जोखिम न्यूनीकरणका लागि लगानी बढाउने ।	उत्थानशील प्रदेशको विकास भएको हुनेछ ।		मन्त्रीको कार्यालय • स्थानीय तह	• निजी क्षेत्र • दातृ निकाय • विकास साझेदार
६९	सामाजिक सुरक्षामा लगानी: विपद् जोखिम क्षेत्रमा सामाजिक सुरक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य, प्रजनन स्वास्थ्य, बाल स्वास्थ्य, किशोर किशोरीको स्वास्थ्य र पोषण सुधारमा विशेष ध्यान दिने	सामाजिक विकासमा हुने लगानीका कारण विभिन्न जोखिम न्यून भई समाज उत्थानशील भएको हुनेछ ।	नियमित	• सामाजिक विकास मन्त्रालय	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • विकास साझेदार • नेपाल रेडक्रस सोसाइटी प्रदेश कार्यालय ।
७०	हिमतालको जोखिम न्यूनीकरण: सम्भाव्य जोखिमयुक्त हिमतालहरूमा हिमताल विस्फोटबाट उत्पन्न बाढी र सम्भावित क्षति न्यूनीकरणका लागि केन्द्र सरकारसँग समन्वय गरी लगानी बृद्धि गर्ने ।	जोखिमयुक्त हिमतालका कारण उत्पन्न जोखिम न्यूनीकरण भई तल्लो तटीय क्षेत्र सुरक्षित भएको हुनेछ ।	नियमित २०८७	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• नेपाल सरकार • नेपाली सेना • दातृ निकाय • विकास साझेदार
७१	जल व्यवस्थापन: सुख्खाग्रस्त क्षेत्रमा कृत्रिम पोखरीहरू निर्माण गरी पानी संरक्षण र वर्षाको पानी सङ्कलन गर्ने तथा पानी उपयोगमा कुशल प्रविधि विकास गरी ताल, सिमसार तथा पोखरीहरूको संरक्षण गर्ने कार्यमा लगानी बढाउने ।	जलाधार क्षेत्र र जलसम्पदाको संरक्षण तथा उच्च सङ्कटासन्न क्षेत्रमा जल व्यवस्थापन भएर पानीको अभावका कारण हुने जोखिम न्यून भएको हुनेछ ।	नियमित	• उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	• प्रदेश योजना आयोग • प्रदेश सरकारका सरोकारवाला मन्त्रालय • विकास साझेदार
७२	वन संरक्षणमा लगानी: सुख्खा क्षेत्रका वन जङ्गलहरूमा अग्नी रेखा निर्माण गर्ने	वनडढेलोमा कमी आएको हुनेछ ।	नियमित	• उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	• प्रदेश योजना आयोग • प्रदेश सरकारका सरोकारवाला मन्त्रालय • विकास साझेदार
७३	अपाङ्गमैत्री संरचना:	भौतिक पूर्वाधार	नियमित	• भौतिक	• सामाजिक विकास

क्र.सं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	सरकारी कार्यालय, सामुदायिक भवन, विद्यालय, अस्पताल र आश्रयस्थलहरू बालबालिका, वृद्धवृद्धा तथा अपाङ्ग मैत्री बनाउने	अपाङ्ग तथा वृद्ध-वृद्धा मैत्री भएका हुनेछन् ।		पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	मन्त्रालय • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • विकास साझेदार ।
७४	जैविक प्रविधिको प्रयोग: बाढी तथा पहिरो जोखिम न्यूनीकरणका लागि जैविक बाँध, वृक्षरोपण, वन संरक्षण, जलाधार संरक्षण आदि प्रोत्साहन गर्ने	नदी तटीय क्षेत्रका वस्ती, प्राकृतिक तथा मानवनिर्मित सम्पत्ति एवं विभिन्न तहमा रहेको पहिरोको जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।	नियमित	• उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • विकास साझेदार • स्थानीय तह • समुदायमा आधारित समूह
७५	व्याज र करमा छुट: जोखिमयुक्त निजी आवास, होटेल, सपिङ्ग मल, व्यवसायिक तथा औद्योगिक भवनहरू प्रबलीकरणको लागि कम व्याज दरमा ऋण, कर छुट आदिद्वारा प्रोत्साहन गर्ने ।	कर र व्याजमा छुट भएर उद्योगी, व्यवसायी र आम समुदायमा पुराना भौतिक पूर्वाधारमा रहेको जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।	नियमित	• आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	• प्रदेश सरकारका मन्त्रालयहरू • स्थानीय तह • निजी क्षेत्र • दातृ निकाय
७६	शहरी ढल व्यवस्थापन: शहरी ढल निकास प्रणालीलाई सुरक्षित र शहरलाई डुवानको जोखिमबाट मुक्त गर्न विद्यमान ढल निकास प्रणालीको स्तरोन्नती गर्ने ।	शहरी क्षेत्रमा बढ्दै गरेको डुवान र सङ्क्रमणको जोखिम कम भएको हुनेछ ।	नियमित	• भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	• प्रदेश सरकारका सरोकारवाला मन्त्रालय • स्थानीय तह • समुदाय
७७	भूउपयोगमा सुधार: भूक्षय र पहिरोको जोखिम न्यूनीकरणका लागि भिरालो जमिनमा गरिने कृषि र अन्य उपोगको प्रणालीमा सुधार गर्ने ।	भूमिको उपयोगमा नवीतम प्रविधिको उपयोग भई भूक्षय र पहिरोको जोखिम कम भएको हुनेछ ।	नियमित	• भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	• प्रदेश सरकारका सरोकारवाला मन्त्रालय • स्थानीय तह • समुदाय
७८	अध्ययन तथा अनुसन्धान:	प्रदेशको योजना	नियमित	• प्रदेश	• प्रदेश सरकारका

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	विपद् जोखिमको पहिचान, नक्साङ्कन, अभिलेखीकरण र सोका आधारमा जोखिम संवेदनशील आवधिक तथा वार्षिक योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा अध्ययन तथा अनुसन्धानमा आधारित योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन भएका हुनेछन् ।		योजना आयोग • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय •	सरोकारवाला मन्त्रालय • स्थानीय तह • विकास साझेदार • दातृ निकाय • समुदाय

४.३.२ रणनीतिक कार्य ११: विपद् उत्थानशीलता अभिवृद्धिमा सार्वजनिक लगानी प्रवर्द्धन

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
७९	विपद् व्यवस्थापन कोषको व्यवस्थापन: आपत्कालीन समयका लागि स्थापना गरिएको विपद् व्यवस्थापन कोषको उपयोग पूर्वतयारी र तत्कालीन जोखिम न्यूनीकरणमा समेत गर्न सकिने प्रावधान राख्ने ।	आपत्कालीन जोखिम न्यूनीकरण र पूर्वतयारी सुनिश्चित भएको हुनेछ ।	२०७७ र नियमित	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• मुख्यमन्त्रीको कार्यालय • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • अन्य सरोकारवाला मन्त्रालय • स्थानीय तह • विकास साझेदार
८०	अतिरिक्त बजेट विनियोजन: सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रको विकास कार्यक्रम तथा योजनामा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि गनैपने नियमित कामका लागि कूल बजेटको निश्चित प्रतिशत बजेट विनियोजन गर्ने ।	नियमित विकास योजनाबाहेक विपद् व्यवस्थापनका थप क्रियाकलाप सञ्चालन भएर उत्थानशीलता विकास भएको हुनेछ ।	नियमित	• आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • स्थानीय तह	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • अन्य सरोकारवाला मन्त्रालय • स्थानीय तह • विकास साझेदार

८१	आपत्कालीन मर्मतसम्भार कोष: भौतिक पूर्वाधारको प्रबलीकरण र विपद्पछिको तत्कालीन पुनर्निर्माण सुनिश्चित गर्न आपत्कालीन मर्मतसम्भार कोषको स्थापना गर्ने ।	भौतिक पूर्वाधारको प्रबलीकरण र आपत्कालीन मर्मतसम्भार सुनिश्चित भएको हुनेछ ।	२०७८ र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> • भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • स्थानीय तह • दातृ निकाय
८२	लैङ्गिक उत्तरदायी कार्यक्रम र बजेट विनियोजन: प्रदेश तथा स्थानीय तहहरूले विपद् जोखिम न्यूनीकरणका कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा गर्दा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणाली अनुसरण गर्ने ।	विपद् जोखिम व्यवस्थापनका कार्यक्रममा सामाजिक तथा आर्थिक रूपमा पछाडि पारिएका वर्गको सहज पहुँच भएको हुनेछ ।	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> • सामाजिक विकास मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • स्थानीय तह • विकास साझेदार
८३	बजेट रकमान्तर प्रक्रिया निर्धारण: विपद्पछि मानवीय सहयोग परिचालन, शीघ्र पुनर्लाभ तथा पुनःस्थापनाका कार्यलाई सुचारु गर्न विकास बजेटबाट उपयोग गर्ने व्यवस्थालाई सहज बनाउन बजेट रकमान्तरको प्रक्रियालाई सरलीकृत गर्ने ।	विपद् जोखिम न्यूनीकरणका कार्यक्रम सञ्चालनका लागि बजेटको पर्याप्त व्यवस्था भएको हुनेछ ।	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> • आर्थिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • स्थानीय तह 	<ul style="list-style-type: none"> • मुख्यमन्त्रीको कार्यालय तथा मन्त्री परिषद • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

४.३.३ रणनीतिक कार्य १२: विपद् उत्थानशीलताका लागि निजी लगानी प्रवर्द्धन

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
८४	सुरक्षित व्यवसायिक प्रतिष्ठानको विकास: व्यापार केन्द्र, औद्योगिक प्रतिष्ठान, कलकारखाना स्थापनास्थलको छनोट, निर्माण र सञ्चालन निश्चित मापदण्डका आधारमा गर्ने नीतिगत व्यवस्था गरी त्यसका लागि निजी लगानी प्रवर्द्धन गर्ने ।	सञ्चालित र भविष्यमा स्थापना हुने उद्योग, व्यापारिक भवन र कल कारखाना र त्यसमा काम गर्ने कर्मचारी तथा मजदुर सुरक्षित भएका हुनेछन् ।	२०८१ साल र नियमित	• उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • निजी क्षेत्र • स्थानीय तह सञ्चार माध्यम
८५	व्यवसाय निरन्तरता योजना: साना व्यापार तथा उद्योगहरूलाई विपद्पछि तत्कालै व्यवसाय सञ्चालनका लागि व्यवसाय निरन्तरता योजना तयार र कार्यान्वयन गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।	निजी तथा सार्वजनिक क्षेत्रका सबै निकाय र व्यवसायिक प्रतिष्ठान विपद्पछि पनि निरन्तर सञ्चालन भएका हुनेछन् ।	२०७८ र निरन्तर	• सम्बन्धित निकाय	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र प्रदेश सरकारका सबै मन्त्रालय • विकास साझेदार
८६	जोखिम न्यूनीकरणका लागि प्रोत्साहन: विपद् जोखिम न्यूनीकरण गतिविधिहरूमा निजी क्षेत्रको स्रोत परिचालनलाई विभिन्न विधिद्वारा प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने ।	निजी तथा सार्वजनिक क्षेत्रबाट आवश्यक पर्ने स्रोत परिचालन भएको हुनेछ ।	२०७७ र नियमित	• आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • स्थानीय तह	• मुख्यमन्त्रीको कार्यालय • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • सरोकारवाला निकाय
८७	वैकल्पिक विधिको प्रयोग: विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि वैकल्पिक तथा सृजनशील आर्थिक साधनहरू जस्तै जोखिम पूर्वानुमान र संवेदनशीलतामा आधारित लगानी, साना लगानी, लघु ऋण, विमा, पुनर्बीमा आदिको विकास तथा प्रवर्द्धन गर्ने ।	जोखिम न्यूनीकरणका क्षेत्रमा वैकल्पिक तथा सृजनशील आर्थिक साधनहरू उपयोग भएका हुनेछन् ।	नियमित	• सामाजिक विकास मन्त्रालय	• स्थानीय तह • दातृ निकाय • अनुसन्धान तथा प्राज्ञिक निकाय • विकास साझेदार

८८	सहूलियत प्रदान: विपद् प्रभावित व्यक्ति तथा समुदायहरूलाई लघुवित्त सुविधा, निर्व्याजी ऋण, शसर्त नगद हस्तान्तरण आदिको व्यवस्था गर्न आवश्यक कार्यविधि तयार गरी लागू गर्ने ।	विपद् प्रभावित समुदायले लघुवित्त, ऋणलगायतमा सुविधा प्राप्त गरी आर्थिक क्रियाकलाप वृद्धि भएको हुनेछ ।	२०८१ साल र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • स्थानीय तह 	<ul style="list-style-type: none"> • दातृ निकाय • अनुसन्धान तथा प्राज्ञिक निकाय • विकास साझेदार
८९	निजी लगानी वृद्धि गर्ने: कपोरेट सामाजिक जिम्मेवारी कार्यक्रम मार्फत् विपद्पछिको पुनर्निर्माणमा निजी स्रोतको समेत लगानी प्रवर्द्धन प्रणालीको विकास गर्ने ।	विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा निजी लगानी बढेर उत्थानशील विकासमा योगदान मिलेको हुनेछ ।	२०८७ साल र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> • सामाजिक विकास मन्त्रालय • स्थानीय तह • निजी क्षेत्र 	<ul style="list-style-type: none"> • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयसहित प्रदेशका सबै मन्त्रालय
९०	जोखिम हस्तान्तरणमा अनुदान: विपद् जोखिम हस्तान्तरणका विधि अवलम्बन गर्न आवश्यक कार्यविधि तयार गरी जोखिम हस्तान्तरण विधिमा निजी लगानीलाई प्रोत्साहित गर्ने ।	सिमान्तीकृत वर्गमा जोखिम हस्तान्तरणको अभ्यास बढ्नेछ र उत्थानशीलता अभिवृद्धि भएको हुनेछ	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • स्थानीय तह 	<ul style="list-style-type: none"> • सामाजिक विकास मन्त्रालय • विकास साझेदार • निजी क्षेत्र
९१	अन्य स्रोत परिचालन: महत्वपूर्ण पूर्वाधारहरू र सम्पदाको पुनर्निर्माणका लागि द्विपक्षीय, बहुपक्षीय र अन्तर्राष्ट्रिय स्रोतहरूको परिचालन गर्ने ।	विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा विभिन्न क्षेत्रको स्रोत परिचालन भएर उत्थानशील विकासमा योगदान मिलेको हुनेछ	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • स्थानीय तह 	<ul style="list-style-type: none"> • सामाजिक विकास मन्त्रालय • विकास साझेदार • निजी क्षेत्र

४.३.४ रणनीतिक कार्य १३: विपद् जोखिम हस्तान्तरण, बिमा तथा सामाजिक सुरक्षा

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
१२	व्यक्तिगत बिमा: विपद्को उच्च जोखिममा रहेको व्यक्ति, परिवार र समूह तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापनमा कार्यरत वा संलग्न कर्मचारी वा स्वयंसेवकको दुर्घटना र जीवन बिमाको सुनिश्चित गर्ने।	विपदमा आधारित व्यक्तिगत दुर्घटना र जीवन बिमामा वृद्धि भएर आर्थिक व्यवस्थापन सुनिश्चित भएको हुनेछ ।	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • स्थानीय तह • 	<ul style="list-style-type: none"> • सामाजिक विकास मन्त्रालय • विकास साझेदार • बिमा कम्पनीहरू • निजी क्षेत्र
१३	कृषि बिमा: कृषि तथा पशु बिमामा जोखिम हिस्सेदारीको विद्यमान अभ्यासको समीक्षा गरी कृषिमा बढ्दो विपद् खाद्य असुरक्षाका चुनौतिलाई समेत सम्बोधन गरी अनुदानसहित बिमाको प्रवर्द्धन गर्ने ।	कृषि तथा पशुसेवा क्षेत्रमा बिमा क्षेत्र विपद् उत्थानशील विकास भएको हुनेछ	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> • भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय • स्थानीय तह 	<ul style="list-style-type: none"> • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • सामाजिक विकास मन्त्रालय • विकास साझेदार • बिमा कम्पनीहरू • निजी क्षेत्र
१४	समुदायमा आधारित बिमा: समुदायमा आधारित, लघु बिमा, पशु बिमा, खेती बिमा, कृषक आरक्षित कोषको व्यवस्था गरी सिमान्तीकृत र भूमिहीन वर्ग वा गरीबीको रेखा मुनीका परिवारको बिमालाई अनुदानमा आधारित बनाएर स्वतः बिमा लाभग्राही हुने व्यवस्था गर्ने ।	समुदायमा विपदबाट भएको क्षति पूर्ति भएर समुदायको आर्थिक विकासमा योगदान मिलेको हुनेछ ।	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • स्थानीय तह 	<ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • प्रदेश योजना आयोग • बिमा कम्पनीहरू • निजी क्षेत्र • विकास साझेदार

९५	जोखिम हस्तान्तरणका अन्य विधिको उपयोग: विपद् जोखिम हस्तान्तरणका अन्य प्रचलित विधि, विश्वमा चलेका प्रचलन र नवप्रवर्तनमुखी विधिको पहिचान गरी तिनको अभ्यास र प्रवर्द्धन गर्ने ।	विपद् जोखिम हस्तान्तरणका नयाँ विधि प्रयोगमा आएर समुदायको विपद् उत्थानशीलता अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।	२०८० साल र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • बिमा कम्पनीहरू • स्थानीय तह 	<ul style="list-style-type: none"> • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • प्रदेश योजना आयोग • बिमा कम्पनीहरू • निजी क्षेत्र • विकास साझेदार
९६	सार्वजनिक तथा निजी सम्पत्तिको बिमा: सार्वजनिक भवनहरू, विद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी तथा महत्वपूर्ण पूर्वाधारहरू र निजी भवनहरू, उद्योग, व्यवसाय, कलकारखाना आदि सबै प्रकारका सम्पत्तिको बिमा गरी जोखिम हस्तान्तरणलाई अनिवार्य गराउने ।	प्रदेशका सबै प्रकारका सम्पत्तिको विपद्जन्य जोखिम हस्तान्तरण भएर आर्थिक क्षतिको पूर्ति सुनिश्चित भएको हुनेछ ।	२०८० साल र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • स्थानीय तह 	<ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • बिमा कम्पनीहरू • दातृ निकाय • विकास साझेदार

४.३.५ रणनीतिक कार्य १४: समुदायमा आधारित विपद् व्यवस्थापन कार्यक्रम प्रवर्द्धन

क्र.सं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
९७	सामुदायिक समितिहरूको गठन र परिचालन: विपद्को प्रकार, प्रकृति र प्रभावका आधारमा विशिष्ट कार्यक्रम तयार गरी समुदाय स्वयंलाई परिचालन गरेर विपद् जोखिम व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन र प्रवर्द्धन गर्ने ।	समुदायमा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि लगानी अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।	२०७८ साल र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय तह • नागरिक र नागरिक समूह 	<ul style="list-style-type: none"> • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • अन्य सम्बन्धित मन्त्रालय • विकास साझेदार

१८	जोखिम लेखाजोखा तथा नक्साङ्कन: विपद्को उच्च जोखिममा रहेका क्षेत्रका समुदायको विपद् जोखिम र क्षमता लेखाजोखा र जोखिम नक्साङ्कनमा लगानी बढाउने।	सबै समुदायको विपद् तथा जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी जोखिम नक्साङ्कन भएको हुनेछ	२०७८ साल र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय तह नागरिक र नागरिक समूह 	<ul style="list-style-type: none"> आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय अन्य सम्बन्धित मन्त्रालय विकास साझेदार
१९	जनचेतना अभिवृद्धि: समुदायको प्रकृति, विपद्को प्रकार, प्रकृति, बारम्बारता र प्रभावका आधारमा जोखिम न्यूनीकरणका विधिसहित जनचेतना र क्षमता विकासका लागि लगानी सुनिश्चित गर्ने	विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा लगानी र चेतना वृद्धि भएको हुनेछ ।	नियमित	सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय अन्य सम्बन्धित मन्त्रालय विकास साझेदार

४.४. रणनीतिक क्षेत्र ४: विपद् प्रतिकार्य र पुनःस्थापनका लागि प्रभावकारी पूर्वतयारी

४.४.१ रणनीतिक कार्य १५: प्रभावकारी प्रतिकार्यका लागि सशक्त विपद् पूर्वतयारी

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
१००	विपद् प्रतिकार्य ढाँचा र प्रतिकार्यका लागि पूर्वतयारी योजना तर्जुमा: आपत्कालीन समयमा खोज, उद्धार र राहत व्यवस्थापनका लागि प्रदेशमा विपद् प्रतिकार्य ढाँचा र प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद् प्रतिकार्यका लागि पूर्वतयारी योजना निर्माण गर्ने।	प्रदेशको विपद् प्रतिकार्य समन्वयात्मक र प्रभावकारी भएको हुनेछ	२०७७ र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह 	<ul style="list-style-type: none"> मूख्यमन्त्रीको कार्यालय प्रदेशका विषयगत मन्त्रालय विकास सझेदार जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति

१०१	प्रदेश आपत्कालीन कार्य सञ्चालन केन्द्रको क्षमता विकास: प्रदेश, जिल्ला र स्थानीय तहमा स्थापित आपत्कालीन कार्य सञ्चालन केन्द्रको क्षमता विस्तार गर्ने ।	प्रदेशका सबै जिल्ला र स्थानीय तहबीच समन्वय र सहकार्य बढेर विपद् प्रतिकार्य प्रभावकारी भएको हुनेछ ।	२०७७ साल र नियमित	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र सरकार प्रदेशका अन्य मन्त्रालय विकास सञ्जेदार स्थानीय तह
१०२	आपत्कालीन सामग्री भण्डारगृह स्थापना: सबै जिल्लामा आपत्कालीन सामग्री भण्डारणका लागि भण्डारगृह स्थापना गरी विपद्को प्रकृति र जनसङ्ख्याका आधारमा सामग्री मौज्जात राख्ने ।	प्रदेशमा आपत्कालीन समयमा आधारभूत सामग्रीको उपलब्धता सहज भएको हुनेछ ।	२०७७ साल र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह 	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र सरकार प्रदेशका अन्य मन्त्रालय विकास सञ्जेदार
१०३	मूख्यमन्त्री अत्यावश्यक सेवा केन्द्रको सुदृढीकरण: प्रदेश सरकारले अघिल्लो वर्षबाट प्रारम्भ गरेको मूख्यमन्त्री अत्यावश्यक सेवा केन्द्रको स्थापनालाई निरन्तरता दिने ।	नागरिकले आपत्कालीन सेवा सहज रूपमा प्राप्त गरेका हुनेछन् ।	२०७६ साल र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह 	<ul style="list-style-type: none"> मूख्यमन्त्रीको कार्यालय प्रदेशका अन्य मन्त्रालय विकास सञ्जेदार
१०४	आश्रयस्थलहरूको विकास: शहरी र ग्रामीण दुबै क्षेत्रमा खुला स्थानको पहिचान तथा व्यवस्थापन गरी आपत्कालीन समयमा उपयोग गर्न सकिनेगरी विकास गर्ने ।	आपत्कालीन समयमा प्रभावित र घरबाट विस्थापितका लागि सुरक्षित आवाशको सुनिश्चितता भएको हुनेछ ।	२०७७ साल र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय स्थानीय तह 	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय प्रदेशका विषयगत मन्त्रालय विकास साञ्जेदार
१०५	विषयगत समूह (Cluster) को गठन: प्रदेशमा विषयगत क्षेत्रको व्यवस्था गरी विपद्का समयमा परिचालन गर्न सकिनेगरी तयारी अवस्थामा राख्ने ।	विषयगत क्षेत्रअनुरूप मानवीय सहयोग परिचालन प्रभावकारी रूपमा भएको हुनेछ ।	२०७७ र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> प्रदेशका सरोकारवाला मन्त्रालय विकास साञ्जेदार निजी क्षेत्र सञ्चार माध्यम

१०६	स्थानीय तहलाई सहयोग: यस रणनीतिका लक्ष्य प्राप्तिका लागि स्थानीय तहलाई नीतिगत व्यवस्था, विपद् तथा जलवायु सिकइ केन्द्र र आपत्कालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र स्थापना, पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना निर्माणका लागि आवश्यक सहयोग गर्ने।	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनमा स्थानीय तह, नागरिक र नागरिक समूहको क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।	नियमित	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• प्रदेशका विषयगत मन्त्रालय • सुरक्षा निकाय • स्थानीय तह • निजी क्षेत्र • विकास साझेदार
१०७	सामुदायिक पूर्वतयारी: समुदायमा आधारित विपद् व्यवस्थापन समितिहरूलाई विपद्को सामना गर्नका लागि स्थान र विपद्को प्रकृतिको आधारमा तयारी अवस्थामा राख्ने ।	विपद्का समयमा व्यक्ति, परिवार र समुदायको जीवन र सम्पत्तिको सुरक्षामा सबैको सक्रिय सहभागिता भएको हुनेछ ।	नियमित	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• विषयगत मन्त्रालय • सुरक्षा निकाय • स्थानीय तह • निजी क्षेत्र • विकास साझेदार
१०८	विषयगत क्षेत्रको पूर्वतयारी योजना: दूरसञ्चार, विद्युत्, बैङ्क, उद्योग, कलकारखाना, शिक्षालय, अस्पताल र स्वास्थ्य केन्द्र लगायत निजी तथा सार्वजनिक क्षेत्रका अत्यावश्यक सेवा प्रदायक निकायको आपत्कालीन र व्यवसाय निरन्तरता योजना तयारीका लागि मार्गदर्शन गर्ने ।	विपद्का समयमा समेत सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको सेवा प्रवाह प्रभावकारी भएको हुनेछ ।	२०७७ साल र नियमित	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• विषयगत मन्त्रालय • सुरक्षा निकाय • स्थानीय तह • निजी क्षेत्र • विकास साझेदार
१०९	विमानस्थलको पूर्वतयारी: आपत्कालीन समयमा उपयोग गर्न सकिनेगरी विमानस्थलहरूको सुधार, पूर्वतयारी र विमानस्थल निरन्तरता योजना तयार गर्ने ।	आपत्कालीन समयमा विमानस्थल सुरक्षित रूपमा सञ्चालन भई मानवीय सहयोग परिचालन प्रभावकारी भएको हुनेछ ।	२०८० साल र नियमित	• नागरिक उड्डयन प्राधिकरण	• केन्द्र सरकार • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालय

११०	सूचना प्रणालीको स्थापना: सबै जिल्ला र स्थानीय तहमा आपत्कालीन सूचना तथा सञ्चार प्रणालीको विकास गर्ने ।	विपद्को समयमा सूचना सम्प्रेषण प्रभावकारी भएको हुनेछ ।	२०७७ र नियमित	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> • सुरक्षा निकाय • विषयगत मन्त्रालय • स्थानीय तह • विकास साझेदार
१११	पर्यटन सुरक्षा: पर्यटकीय क्षेत्रमा आपत्कालीन पूर्वतयारी गरी सुरक्षित पदयात्रा, सूचना प्रणाली, सुरक्षा व्यवस्थाद्वारा खोज, उद्धारलाई प्रभावकारी बनाउने ।	पर्यटन क्षेत्र सुरक्षित भएर पर्यटन प्रवर्द्धनमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।	२०७७ साल र नियमित	उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • सुरक्षा निकाय • स्थानीय तह • निजी क्षेत्र
११२	आपत्कालीन स्वास्थ्य केन्द्र: विपद्को उच्च जोखिम रहेका क्षेत्र र घना बस्ती भएका सहरी क्षेत्रमा आपत्कालीन उपचार केन्द्र र ट्रमा सेण्टर स्थापना गर्ने ।	आपत्कालीन अवस्थामा सबै मानिसले सहज रूपमा स्वास्थ्योपचार प्राप्त गरेका हुनेछन् ।	२०७८ साल र नियमित	सामाजिक विकास मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • सुरक्षा निकाय • स्थानीय तह • निजी क्षेत्र • विकास साझेदार
११३	विशेष सेवा केन्द्र: स्थानीय तहका भण्डारण गृहहरूमा महिला, गर्भवती र स्तनपान गरिरउने महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बिरामीहरूका लागि आवश्यक पर्ने विशेष सामग्री र उपकरण पर्याप्त मात्रामा भण्डारण गर्ने र ती सेवामा उनीहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।	विपद्का समयमा विशेष आवश्यकता भएका सबै वर्गले आफ्ना आवश्यकता बमोजिमको मानवीय सहयोग प्राप्त गरेका हुनेछन् ।	२०७७ साल र नियमित	सामाजिक विकास मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • सुरक्षा निकाय • स्थानीय तह • निजी क्षेत्र • विकास साझेदार
११४	मनोसामाजिक सेवा: विपद्का कारण त्रासमा परेका वर्गलाई मनोसामाजिक सेवा प्रदान गर्ने विज्ञ वा सेवकको पूर्व बन्दोबस्त गर्ने	विपद्बाट मानसिक सन्तुलन गुमाएका वा विक्षिप्त भएका व्यक्तिको जीवन सामान्य अवस्थामा आएको हुनेछ ।	२०७७ साल र नियमित	सामाजिक विकास मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • स्थानीय तह • स्वास्थ्य सेवा प्रदायक निकाय • विकास साझेदार

४.४.२ रणनीतिक कार्य १६: बहू-प्रकोप पूर्वसूचना प्रणालीको विकास र विस्तार

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
११५	पूर्वसूचना प्रणालीको विस्तार: प्रमुख जलाधार क्षेत्रमा केन्द्र सरकारसँग समेत सहयोग लिएर देशीय र अन्तरदेशीय पूर्वसूचना प्रणालीको विकास र विस्तार गर्ने ।	प्रमुख नदीहरूमा आउने बढीबारे मानिस समयमै सचेत भएका हुनेछन् ।	२०७८ साल	• उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	• मौसम विज्ञान विभाग • आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र • स्थानीय तह • विकास साझेदार
११६	पूर्वसूचना प्रणालीमा सुधार: मौजुदा पूर्वसूचना प्रणालीमा स्थानीय तहको समेत सहभागीतामा एकीकृत लगानी व्यवस्थापन गरी समयानुकूल परिमार्जन गर्ने ।	प्रमुख नदीहरूमा आउने बढीबारे मानिस समयमै सचेत भएका हुनेछन् ।	२०८१ साल र नियमित	• उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	• मौसम विज्ञान विभाग • प्रदेश आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र • सुरक्षा निकाय • स्थानीय तह • विकास साझेदार
११७	समुदायमा आधारित पूर्वसूचना: अत्याधुनिक पूर्वसूचनामा पहुँच नभएका ग्रामीण क्षेत्रका समुदायका लागि समुदायमा आधारित पूर्वसूचना प्रणालीको प्रवर्द्धन गरी पहुँच कायम गराउने ।	विपद्बारेका सूचना समुदायले सहज माध्यमबाट प्राप्त गरी विपद्को समयमा जीवन र सम्पत्ति रक्षा गर्न सफल भएका हुनेछन् ।	२०७८ साल र नियमित	• उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	• मौसम विज्ञान विभाग • प्रदेश आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र • सुरक्षा निकाय • स्थानीय तह • विकास साझेदार
११८	दूरसञ्चारको उपयोग: दूरसञ्चार सेवा प्रदायकसँग समन्वय गरी बहूविपद् पूर्वसूचना अवधारणा अनुसार नेपाली भाषामा एसएमएस सन्देशका माध्यमबाट पूर्वसूचना प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउने ।	नागरिक तहसम्म विपद्को पूर्वसूचना सम्प्रेषण भएको हुनेछ ।	नियमित	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• प्रदेश आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र • सुरक्षा निकाय • स्थानीय तह • विकास साझेदार
११९	सन्देशको सूची तयारी: बाढी, पहिरो, आगलागी, भूकम्प लगायतका विपद्को पूर्वतयारी	बहूविपद्का सूचना र सन्देशमा एकरूपता आउने र	२०७७ साल र नियमित	आन्तरिक मामिला तथा कानून	• स्थानीय तह • विकास साझेदार • विपद् सञ्चारविज्ञ

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	र विपद् भइहालेमा कसरी सुरक्षित रहने भन्ने विषयका सन्देश तयार गरी सम्प्रेषण गर्ने ।	नागरिकको बुझाइ समान भएर विपद्को सामना क्षमता विकास भएको हुनेछ ।		मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> सञ्चारमाध्यम वा सञ्चारकर्मी निजी क्षेत्र
१२०	सडक सूचना: सडकमा स्पष्ट लेन, सडक बत्ती, जेब्रा क्रसिङ निर्माण, सवारी सञ्चालन अनुशासन र नागरिक अनुशासनमा सुधार गरी सडक सुरक्षाका विधि, दुर्घटनाग्रस्त क्षेत्रका सङ्केत राख्ने ।	सडकका आधारभूत सेवा सञ्चालन भई चालक र पैदल यात्रु एवं सडक उपयोगकर्तामा चेतना बढेर दुर्घटनामा कमी आएको हुनेछ ।	२०७७ साल र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय प्रदेश ट्राफिक प्रहरी स्थानीय तह दातृ निकाय विकास साझेदार
१२१	विशेष वर्ग लक्षित पूर्वसूचना: आपत्कालीन समयमा महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, सञ्चारसाधनबाट वञ्चित वा पूर्ण उपयोग गर्न नसक्ने व्यक्तिका लागि विशिष्ट प्रकारको सूचना सम्प्रेषण सामग्री निर्माण गर्ने ।	समाजका सबै वर्ग विपद्को पूर्वसूचना प्राप्त गर्न सक्षम भएका हुनेछन्	नियमित	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> प्रदेश आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र मौसम विज्ञान विभाग सञ्चारकर्मी र सञ्चारमाध्यम विकास साझेदार निजी क्षेत्र
१२२	आन्तरिक चेतना प्रणालीको स्थापना: सबै क्षेत्र र तहका सार्वजनिक तथा निजी भवन, विद्यालय, अस्पताल तथा महत्वपूर्ण पूर्वाधार, उद्योग तथा कलकारखाना, व्यापारिक केन्द्रमा विशिष्ट प्रकारका सूचना दिने उपकरण, धूवाँ डिटेक्टर र आगलागी अलार्म अनिवार्य रूपमा जडान गर्ने ।	सबै तह र निकायमा विपद्को सम्भावित सङ्केत प्राप्त भएर मानवीय क्षति न्यून भएको हुनेछ ।	नियमित	<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय सम्बन्धित निकाय 	<ul style="list-style-type: none"> प्रदेश आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र मौसम विज्ञान विभाग सञ्चारकर्मी र सञ्चारमाध्यम विकास साझेदार निजी क्षेत्र
१२३	हिमताल विष्फोट बाढीको सूचना:	तटीय क्षेत्रका मानिस हिमताल	नियमित	आन्तरिक मामिला तथा	<ul style="list-style-type: none"> प्रदेश आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	हिमताल विस्फोटबाट आउनसक्ने बाढीको पूर्वसूचना प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाएर अन्य नदी बेसीहरूमा विस्तार गर्ने ।	विष्फोट र त्यसबाट हुनसक्ने बाढीबाट सुरक्षित भएका हुनेछन् ।		कानून मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> मौसम विज्ञान विभाग सञ्चारकर्मी र सञ्चारमाध्यम विकास साझेदार निजी क्षेत्र
१२४	मौसम पूर्वानुमान सम्प्रेषण: सबै प्रकारका मनसुनी गतिविधिको पूर्वानुमानका लागि निश्चित स्थानमा तत्काल हुनसक्ने मौसमी घटनाको पूर्वानुमान गर्ने प्रविधिको स्थापना गरी सबैले बुझ्ने भाषामा सम्प्रेषण गर्ने ।	मौसमी गतिविधिबारे आम नागरिक समयमै सचेत भएका हुनेछन् ।	नियमित	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> प्रदेश आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र मौसम विज्ञान विभाग सञ्चारकर्मी र सञ्चारमाध्यम विकास साझेदार निजी क्षेत्र

४.४.३ रणनीतिक कार्य १७: समन्वय, सूचना व्यवस्थापन र सम्प्रेषण

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
१२५	सूचना आदानप्रदान: विपदमा खोज, उद्धार र मानवीय सहायताका लागि अन्तर स्थानीय तह, प्रदेश र स्थानीय तह, अन्तर प्रदेश र केन्द्रबीच प्रभावकारी समन्वय संयन्त्र स्थापना गर्ने ।	सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्वय र सहकार्य भएर सूचना सम्प्रेषण प्रभावकारी भएको हुनेछ ।	नियमित	मूख्यमन्त्रीको कार्यालय स्थानीय तह	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्र सरकार आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय जिल्ला समन्वय समिति
१२६	सूचना व्यवस्थापन: आपत्कालीन सूचना व्यवस्थापनका लागि प्रदेश आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रलाई केन्द्र, जिल्ला र स्थानीय आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रहरूसँग समन्वय तथा सूचना आदानप्रदान गर्ने दक्षता विकास गर्ने ।	सबै सङ्घ, स्थानीय तह र अन्य निकायबीच समन्वय र सहकार्य भएर सूचना सम्प्रेषण प्रभावकारी भएको हुनेछ	नियमित	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> निजी क्षेत्र विकास साझेदार सञ्चारकर्मी र सञ्चारमाध्यम

१२७	समुदायमा सूचना सम्प्रेषण: आपत्कालीन सूचना सबै सरोकारवालाले सहज रूपमा प्राप्त गर्ने वातावरण बनाउने र आवश्यकताअनुसार मार्गदर्शन तयार गरी लागू गर्ने	सूचनाको सम्प्रेषण सबै क्षेत्रमा सही रूपमा भएर आपत्कालीन मानवीय सेवा प्रभावकारी भएको हुनेछ ।	नियमित	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> • निजी क्षेत्र • विकास साझेदार • सञ्चारकर्मी र सञ्चारमाध्यम
-----	---	---	--------	------------------------------------	---

४.४.४ रणनीतिक कार्य १८: विपद् प्रतिकार्य क्षमता विकास

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
१२८	खोज तथा उद्धार कार्यदल गठन: प्रदेशमा विपद् प्रतिकार्यका लागि प्रदेश प्रहरी मूख्यालयमा साधारण खोज तथा उद्धार दल गठन गरी क्षमता विकास गर्ने ।	प्रदेशमा खोज तथा उद्धारका लागि समर्पित कार्यदल स्थापना भएको हुनेछ ।	२०८० साल	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> • केन्द्र सरकार • मूख्यमन्त्रीको कार्यालय • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • विकास साझेदार
१२९	आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रको क्षमता विकास: प्रदेश र स्थानीय आपत्कालीन कार्य सञ्चालन केन्द्रहरूको स्थापना, विस्तार र कर्मचारीको क्षमता विकास गर्ने ।	प्रदेश आपत्कालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रको समन्वय प्रभावकारी भएको हुनेछ ।	२०७७	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> • मूख्यमन्त्रीको कार्यालय • आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय • निजी क्षेत्र • विकास साझेदार
१३०	सिकाइ आदानप्रदान: प्रदेशमा भएका विपद् व्यवस्थापनका कार्य र उपलब्धि, विपद्को प्रकार, प्रकृति, प्रभाव र मानिसको सामना क्षमतालगातका विषयमा अनुभव आदानप्रदानका लागि वर्षमा एकपटक कार्यशाला आयोजना गर्ने ।	स्थानीय तहबीच विपद् जोखिम न्यूनीकरण र प्रतिकार्यमा ज्ञान आदानप्रदान भएर उत्थानशील विकासमा नयाँ सोचको विकास भएको हुनेछ ।	वर्षमा एक पटक नियमित	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> • मूख्यमन्त्रीको कार्यालय • प्रदेश योजना आयोग • सम्बन्धित मन्त्रालय • निजी क्षेत्र • विकास साझेदार

१३१	एकद्वार प्रणाली सुनिश्चित गर्ने: मानवीय सहायता परिचालनमा दोहोरोपना आउँन नदिन कार्यविधि बनाई क्षेत्रगत र कार्यगत एकद्वार प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।	व्यक्ति, परिवार र समुदायले पाउने मानवीय सहयोगमा सबैको समान पहुँच भएको हुनेछ ।	नियमित	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • स्थानीय तह	• प्रदेश सरकारका सरोकारवाला मन्त्रालय • सुरक्षा निकाय • विकास साझेदार
१३२	समुदायको क्षमता विकास: समुदायमा आधारित समूह, सामुदायिक संस्थाहरू (बाल क्लब, युवा क्लब, आमा समूह, वरिष्ठ नागरीक मञ्च, नागरिक सरोकार केन्द्र, आदि) को विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	समुदाय विपद् जोखिम न्यूनीकरण र विपद्को सामना गर्न सक्षम भएको हुनेछन् ।	नियमित	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• सुरक्षा निकाय • स्थानीय सरकार • विकास साझेदार
१३३	सडक उद्धार कार्यदल स्थापना: सडक दुर्घटनामा परिचालन हुने उद्धार कार्यदल गठन र क्षमता विकास गरी २४ घण्टा सञ्चालन हुनेगरी उपकरणसहित परिचालन गर्ने ।	सडक दुर्घटनाको उद्धार तत्कालै र प्रभावकारी भएको हुनेछ	२०७८	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• सुरक्षा निकाय • भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय • स्थानीय सरकार • विकास साझेदार
१३४	आपत्कालीन स्वास्थ्य सेवा: विपदमा परेर घाइते भएका व्यक्तिको तत्कालीन उपचारका लागि दक्ष उपचारक र सामग्रीको पर्याप्तता सुनिश्चित गर्ने ।	आपत्कालीन उपचार प्रभावकारी र सेवामा सबैको पहुँच कायम भएको हुनेछ	नियमित	सामाजिक विकास मन्त्रालय	• आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • प्रदेश योजना आयोग • स्थानीय तह • विकास साझेदार
१३५	मापदण्डको विकास: विपदबाट प्रभावित व्यक्ति तथा समुदायलाई मानवीय सहायता उपलब्ध गराउँदा आधारभूत मानवीय मापदण्डको विकास गर्ने ।	विपद् प्रभावितले न्यूनतम मापदण्डमा आधारित मानवीय सहयोग प्राप्त गरेका हुनेछन् ।	२०७७	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	• प्रदेश योजना आयोग • स्थानीय तह • विकास साझेदार

४.४.६ रणनीतिक कार्य १९: “अझ बलियो र अझ राम्रो” निर्माण सहित पुनर्निर्माण र पुनःस्थापन

क्रसं.	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
१३६	मापदण्ड निर्माण: सबै प्रकारका भौतिक पूर्वाधारको पुनर्निर्माण मापदण्ड तयार गर्ने ।	विपदपछिको पुनर्निर्माण जोखिमरहित भएको हुनेछ ।	२०७७ साल	भौतिक पूर्वाधार तथा विकास मन्त्रालय	<ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • स्थानीय तह • विकास साझेदार
१३७	पुनःस्थापन कार्यविधि: विपद प्रभावित परिवारको पुनर्वास निर्देशिका तयार गर्ने ।	विपदपछिको पुनःस्थापना सुरक्षित भएको हुनेछ ।	२०७७ साल	<ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> • भौतिक पूर्वाधार तथा विकास मन्त्रालय • स्थानीय तह • विकास साझेदार
१३८	प्रविधि हस्तान्तरण: विपदपछिको पुनर्निर्माणलाई अझ बलियो र अझ राम्रो बनाउन राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रविधि प्राप्त गर्ने र हस्तान्तरण गर्ने ।	विपदपछिको पुनर्निर्माणमा अत्याधुनिक प्रविधिको उपयोग भएको हुनेछ ।		<ul style="list-style-type: none"> • भौतिक पूर्वाधार तथा विकास मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रदेश योजना आयोग • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • दातृ निकाय • विकास साझेदार
१३९	समावेशी निर्माण: विपद प्रभावित क्षेत्रमा भौतिक पूर्वाधार निर्माण, मर्मरतसम्भार र पुनर्निर्माण गर्दा महिला, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू र बालबालिकाको विशेष आवश्यकताको सम्बोधन गर्ने ।	विपदपछिको पुनर्निर्माण र पुनःस्थापन सबै वर्गमैत्री र सहज पहुँचयुक्त र उत्थानशील भएको हुनेछ ।	आवश्यकताअनुसार	<ul style="list-style-type: none"> • भौतिक पूर्वाधार तथा विकास मन्त्रालय 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रदेश योजना आयोग • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • स्थानीय तह • दातृ निकाय • विकास साझेदार
१४०	क्षमता विकास: प्रकोप प्रतिरोधी इनै राम्रो पुनर्निर्माणका लागि ईन्जिनियर, निर्माणकर्मी, डकर्मी, सिकर्मी, ठेकेदार र आपूर्तिकर्ताको तालिम र चेतनामूलक कार्यक्रम मार्फत् क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	विपदपछिको पुनर्निर्माणमा दक्ष जनशक्ति परिचालन भएको हुनेछ ।	२०७७ साल र नियमित	<ul style="list-style-type: none"> • आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय • स्थानीय तह 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रदेश योजना आयोग • प्रदेश सरकारका सम्बन्धित सबै मन्त्रालय • स्थानीय तह • दातृ निकाय • विकास साझेदार

अध्याय ५: वित्तीय व्यवस्था र भूमिका तथा जिम्मेवारी

प्रदेश सरकारले यस रणनीतिक कार्य योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि आवश्यक आर्थिक स्रोतको व्यवस्था देहायका स्रोतबाट गर्नेछः

५.१. औपचारिक श्रोत बाँडफाँड प्रक्रिया

- (क) प्रदेश सरकारका विषयगत मन्त्रालय वा निकायहरूको नियमित बजेट ।
- (ख) विषयगत मन्त्रालय वा निकायमा रहेको विपद् जोखिम व्यवस्थापन कार्यक्रमको लागि विनियोजित बजेट
- (ग) विपद्पछि पूनर्लाभ र पुनर्निर्माणका लागि स्थापित कोष
- (घ) विशेष बजेटको व्यवस्था
- (ङ) प्रमुख विपद् घटनापछि अन्य आयोजनाको बजेटबाट सोहि विषयगत क्षेत्रको लागि पुनर्लाभ र पुनर्निर्माणमा उपयोग गर्ने गरी “बजेट रकमान्तर” गर्ने व्यवस्था

५.२. प्रदेश तथा स्थानीय तहको सार्वजनिक व्यय व्यवस्थापन

- (क) प्रदेश तथा स्थानीय तहमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन आयोजनाहरू वा कार्यक्रमको लागि बजेट
- (ख) विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको क्षेत्रमा उपलब्धिमा आधारित अनुदान
- (ग) विपद् जोखिम न्यूनीकरणको अतिरिक्त व्ययभारको लागि थप अनुदान

५.३. नियामक प्रक्रियाबाट प्राप्त श्रोत

- (क) शहरी र क्षेत्रीय योजना, जग्गा प्लटिङ्ग र अन्य भौतिक तथा पर्यावरणीय योजना नियमन
- (ख) निर्माण नियमहरू, निर्माण संहिता र निर्माण उद्योग लाइसेन्सका शर्तहरू
- (ग) खरिद सम्झौताका शर्तहरू
- (घ) शैक्षिक पाठ्यक्रम र सार्वजनिक सूचना अभियानमा प्राप्त विज्ञापन शुल्क
- (ङ) बिमा, बैकिङ्ग कारोबार र कर्जाका शर्तहरू

- (च) सम्पत्तिको मूल्याङ्कन र खरिद विक्री दस्तुर
- (छ) प्राकृतिक श्रोतसाधनहरू (वनजङ्गल, वन्यजन्तु, चराचुरूङ्गी, जल उपयोग, गिटी, बालुवा, खानी तथा खनिज, माछा आदि) बाट प्राप्त रोयल्टी

५.४. विपद् व्यवस्थापन कोषको परिचालन

- (क) सङ्घ, प्रदेश, स्थानीय तहबाट स्थापना भएका विपद् व्यवस्थापन कोषमा सञ्चित रकम ।
- (ख) समुदायमा आधारित समुहहरूबाट स्थापना भएका सामुदायिक विपद् व्यवस्थापन कोष ।
- (ग) द्विपक्षीय, बहुपक्षीय, संयुक्त राष्ट्र संघ अन्तर्गतका निकाय र अन्य विकास साझेदारहरूबाट कोषमा जम्मा भएको सहयोग ।
- (घ) औद्योगिक तथा व्यापारिक संस्था, वित्तीय प्रतिष्ठानहरूले स्थापना गरेका कोष वा सरकारी वा गैरसरकारी निकायबाट स्थापना भएका कोषमा गरिएको अनुदान सहयोग ।

५.५. प्रदेशका लागि आन्तरिक तथा बाह्य स्रोतबाट प्राप्त कार्यक्रम सहयोग

- (क) नेपाल सरकारबाट विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि प्राप्त विशेष कार्यक्रम र बजेट ।
- (ख) द्विपक्षीय तथा बहुपक्षीय सहयोगबाट प्राप्त विकास कार्यक्रम र बजेटमा निर्धारित रकम ।
- (ग) अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय स्तरका अन्तर सरकारी सङ्गठनहरूको सहायता ।
- (घ) दातृ निकाय, रेडक्रस अभियान, विकास साझेदार, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरूबाट विपद् जोखिम व्यवस्थापन र मानवीय सहयोगका लागि सञ्चालन हुने कार्यक्रम, परियोजना आदिबाट परिचालन हुने रकम ।
- (ङ) अन्य वैदेशिक सहयोग, अनुदान र ऋण सहयोगअन्तर्गत प्राप्त हुने रकम ।

५.६. अन्य स्रोतबाट प्रदेशलाई प्राप्त हुने स्रोत

- (क) जोखिम हस्तान्तरणका माध्यमबाट विपद्पछि बिमितले दावी गरी प्राप्त गर्ने बिमा सुविधा तथा दावी फछर्छोट ।
- (ख) विपद् व्यवस्थापनका लागि सरकारबाट निजी क्षेत्र वा नागरिकले प्राप्त प्रोत्साहन कर ।
- (ग) विपद् जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका रणनीतिक कार्यका लागि प्रदेश सरकारले लगाउने अतिरिक्त कर वा शुल्क ।
- (घ) व्यवसायिक सामाजिक जिम्मेवारी र अन्य क्षेत्रबाट प्राप्त सहायता ।

अध्याय ६ः

अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा पुनरावलोकन

६.१. रणनीतिक कार्ययोजनाको कार्यान्वयनः

विपद् र जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न जोखिम न्यूनीकरणका लागि केन्द्र सरकारको सहयोग तथा समन्वय र स्थानीय सरकारसँगको साझेदारीमा प्रदेश सरकारले काम गर्नेगरी प्रस्तुत विपद् उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ । प्रदेशमा कार्यरत सरकारी एवं गैह्रसरकारी संस्था, निजी क्षेत्र, नागरिक समाज र अन्य सरोकारवालाहरू, विकास साझेदार संस्था, राजनीतिक दल तथा भातृ सङ्गठनलगायत समुदायमा आधारित समूहहरूको साझा कार्यका रूपमा यसको कार्यान्वयन हुनेछ ।

विपद् जोखिम न्यूनीकरण उत्थानशील विकासका लागि अनिवार्य प्रक्रिया भएकोले विकाससँग सम्बन्धित सबै सरकारी निकायले सहकार्य र समन्वय गरेर काम गर्नु पर्नेछ । विपद् जोखिम न्यूनीकरणका रणनीति र रणनीतिक क्रियाकलापहरू प्रदेशका वार्षिक योजना तथा कार्यक्रममा समायोजन गरेर मूलप्रवाहीकरण गरिनेछ ।

विपद् जोखिम व्यवस्थापनको कार्य सबैको साझा धारणा, दृष्टिकोण, समन्वय र सहकार्यबाट मात्र सम्भव हुन्छ । यसका लागि सबैले निर्दिष्ट र विशिष्ट भूमिका निर्वाहद्वारा गुणात्मक र परिमाण्मात्मक कार्यसम्पादन भएमा मात्र विपद् उत्थानशील रणनीतिक कार्ययोजनाको कार्यान्वयन सफल हुनेछ । यसका साथै विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि देहाय बमोजिमका उपायहरू अवलम्बन गरिनेछन्ः

१. यस कार्य योजनाले निर्धारण गरेका रणनीतिको कार्यान्वयन प्रदेश सरकारको आवधिक तथा वार्षिक कार्यक्रममा समायोजन गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
२. रणनीतिका प्राथमिकतालाई परियोजनाको रूपमा विकास गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
३. विषयगत मन्त्रालय तथा विभागहरूको कार्यक्रम तर्जुमा एवं कार्यान्वयन गर्दा यस कार्ययोजनालाई मार्गदर्शनका रूपमा लिइनेछ ।
४. विपद् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी आयोजना तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयनलाई निरन्तरता दिन प्राथमिकताका आधारमा बहूवर्षीय कार्यक्रम एवं बजेट तर्जुमा गरी स्रोत व्यवस्थापन गरिनेछ ।

५. यस कार्ययोजनाको कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन पद्धतिमा समयानुकूल सुधार गरी सम्बन्धित विषयगत मन्त्रालय तथा निकायहरूको संगठन तथा व्यवस्थापनमा आवश्यकताअनुसार सुधार गरिनेछ ।
६. कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक परेअनुसार नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ र कार्यविधिहरूलाई समयानुकूल परिमार्जन गर्दै लगिनेछ ।
७. कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सङ्घ र स्थानीय निकायसँग समन्वय गरिनेछ ।

६.२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन:

यस रणनीतिले निर्धारण गरेअनुसार सञ्चालन भएका कार्यक्रमको अनुगमन मूल्याङ्कन वार्षिक तथा आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनकै एक भागको रूपमा गरिनेछ । यसका लागि कार्ययोजना अनुसार नै आवश्यक सूचक तयार गरिनेछ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कन देहायबमोजिम हुनेछ:

- (क) आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयले प्रस्तुत रणनीतिका निर्दिष्ट क्रियाकलापका आधारमा विषयगत क्षेत्रअनुरूप अनुगमन र मूल्याङ्कनका लागि अलग-अलग सूचकसहितको ढाँचा तयार गर्नेछ जुन विषयगत मन्त्रालयको नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ढाँचा र सूचकको एक अभिन्न अङ्ग हुनेछ ।
- (ख) विषयगत मन्त्रालयले आफ्ना नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका क्रममा नै विपद् जोखिम व्यवस्थापनका सूचकअनुसार अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरी त्यसको प्रतिवेदन आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयमा पठाउनेछन् ।
- (ग) विपद् व्यवस्थापन कार्यकारी समितिले त्यस्ता प्रतिवेदनको अध्ययन गरी आवश्यक परेमा आफैँ पनि अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न सक्नेछ । प्राप्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदन प्रदेश विपद् व्यवस्थापन कार्यकारी समितिले प्रदेश विपद् व्यवस्थापन परिषदमा प्रस्तुत गरी प्रगति समिक्षा गर्नेछ र प्राप्त सुझाव अनुसार निर्णय लिनेछ ।
- (घ) स्थानीय तहमा यस रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयनको अनुगमन, मूल्याङ्कन र समन्वय सम्बन्धित स्थानीय तहमा गठित विपद् व्यवस्थापन समितिहरूले गर्नेछन् ।
- (ङ) स्वीकृत सूचकका आधारमा भएको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदनमाथि प्रदेश विपद् व्यवस्थापन परिषद, प्रदेश विपद् व्यवस्थापन कार्यकारी समिति र आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयले अध्ययन गरी आवश्यक परेमा बाह्य तथा स्वतन्त्र विज्ञबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गराउन सक्नेछ ।

६.३. पुनरावलोकन र अध्यावधिक:

सामान्यतया यस कार्ययोजनाको पुनरावलोकन पाँच वर्षमा गर्न सकिनेछ, तापनि, रणनीतिक कार्ययोजनाको कार्यान्वयनबाट प्राप्त अनुभव, परिवर्तित वातावरण र विश्वव्यापी मान्यताका आधारमा प्रदेश विपद् व्यवस्थापन परिषदले आवश्यकता हेरी कुनै पनि समयमा पुनरावलोकन गर्न सक्नेछ । रणनीतिक कार्य योजनालाई पुनरावलोकन र अध्यावधिक गर्दा यससँग सम्बद्ध सबै निकाय, विकास साझेदार, निजी क्षेत्र र स्थानीय तहहरूलाई समेत सहभागी गराइनेछ । यस रणनीतिक कार्य योजनालाई देहायका अवस्थामा पुनरावलोकन र अध्यावधिक गरिनेछ:

१. केन्द्र र प्रदेश सरकारका सम्बद्ध नीति र कानून परिवर्तन भएर रणनीतिक कार्ययोजनाको कार्यान्वयन कठिन भएमा ।
२. विश्वव्यापी संरचना र विकासक्रमसँग थप तालमेल मिलाउनु आवश्यक भएमा ।
३. प्रदेशमा विनाशकारी विपद् भएमा र त्यस्ता विपद्पछिको सिकाइका आधारमा रणनीतिक कार्ययोजनामा परिमार्जन गर्नु पर्ने भएमा ।
४. वार्षिक वा आवधिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र समीक्षाबाट प्राप्त सुझावले परिवर्तन गर्न गरेको सिफारिस उपयुक्त देखिएमा

यो रणनीतिक कार्य योजना विपद् व्यवस्थापन ऐन, २०७५ (पहिलो संशोधन, २०७६) को दफा ४(ज) बमोजिम विपद् व्यवस्थापन परिषदबाट स्वीकृत भई लागू गरिएको छ ।

सन्दर्भ सामग्री

- DWIDP, 1993. Annual Disaster Review, 1993, Department of Water Induced Disaster Prevention, His Majesty's Government of Nepal
- Gautam, D.K. and Regmi, S.K., 2013. Recent trends in the onset and withdrawal of summer monsoon over Nepal, *Ecopersia* 2013, 1, 353–367
- GON, 2015. Post Disaster Needs Assessment, National Planning Commission, Government of Nepal
- Karki, R., Hasson, S., Schickhoff, U., Scholten, T. and Boehner, J., 2017. Rising precipitation extremes across Nepal, *Climate* 2017, 5, 4; doi:10.3390/cli5010004
- LRMP, 1986. Agriculture/Forestry Report, Land Resource Mapping Project, HMG/Nepal
- MOAC, 2006. Agriculture and Environment, Deserts and Desertification: Don't Desert Dry lands, Government of Nepal, Ministry of Agriculture and Cooperatives, Gender Equity and Environment Division, Agri-Environment and Biodiversity Section, Kathmandu
- MOHA, 2009. Nepal Disaster Report 2009, Government of Nepal, Ministry of Home Affairs
- MOHA, 2011. Nepal Disaster Report 2011, Government of Nepal, Ministry of Home Affairs
- MOHA, 2016. Disaster Risk Reduction in Nepal: Achievements, Challenges and Ways Forward, National Position Paper for the AMCDRR 2016, Government of Nepal, Ministry of Home Affairs
- MOHA, 2019. Nepal Disaster Report 2019, Government of Nepal, Ministry of Home Affairs
- NPC, 2007. Three Year Interim Plan (2007/08-2009/10), National Planning Commission Government of Nepal, Kathmandu
- RC Neupane, 2009. Disaster Knowledge Series, 2009.
- Sthapit K. M., 1995. Sedimentation-A Great Threat to Hydro-Power Generation in Nepal, *WECS Bulletin*, Vol. 6, No. 1 and 2, pp. 17-26, Water and Energy Commission Secretariat, Kathmandu
- UNDP/BCPR, 2004. UNDP/BCPR, 2004, Reducing Disaster Risk: A Challenge for Development, A Global Report, United Nations Development Programme, Bureau for Crisis Prevention and Recovery, New York, USA
- UNDP, 2013. Disaster Risk Governance: Issue Brief, UNDP, New York
- UNDP, 2015. Strengthening Disaster Risk Governance, UNDP Support during the HFA Implementation Period 2005-2015, United Nations Development Programme, New York
- UNICEF, 2006. Situation of Children and Women in Nepal, United Nation's Children Fund, UN House, Kathmandu
- World Bank, 2005. Natural Disaster Hotspots, A Global Risk Analysis, The World Bank